

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Setkávání národů na pozadí prusko – rakouské války v roce 1866

Bakalářská práce

Autor: Petra Kacálková
Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Transkulturní komunikace
Vedoucí práce: Mgr. Petr Macek

Zadání bakalářské práce

Autor:	Petra Kacálková
Studium:	P13495
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Transkulturní komunikace
Název bakalářské práce:	Setkávání národů na pozadí prusko-rakouské války v roce 1866
Název bakalářské práce AJ:	Meeting of Nations on the Background of the Austro-Prussian War in 1866

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Tato práce má být pojednáním o setkávání lidí různých národností na pozadí bitvy u Hradce Králové v roce 1866. Přiblíží dopad těchto událostí nejen na život venkovských lidí v oblastech postižených válkou, ale zájem bude věnován i vojákům ze zúčastněných armád a příslušníkům šlechtických rodů, kteří se bojů účastnili. Základním cílem je na základě vzpomínek účastníků válečných událostí v roce 1866 zpracovat reflexi setkávání a střetávání středoevropských národů v 2. polovině 19. století a zamyslet se nad důsledky tohoto válečného konfliktu v následném sledu dějin, zejména v souvislosti se vznikem moderních národů a nacionalismu ve střední Evropě. Zásady pro zpracování: * Bibliografická rešerše a zpracování sekundární odborné literatury k prusko-rakouské válce 1866 a formování moderního nacionalismu v 19. století. * Vyhledání a zpracování vzpomínek pamětníků válečných událostí roku 1866. * Analýza témat spojených s etnicitou, nacionalismem a mezikulturním setkáváním. * Stanovení osnovy práce a vytvoření přehledně strukturovaných tematických okruhů. * Zpracování jednotlivých kapitol a finalizace práce.

BĚLINA, Pavel a FUČÍK, Josef. Válka 1866. Praha: Havran, 2005. FUČÍK, Josef. Válka 1866: běda poraženým. Praha: Paseka, 2012. GELLNER, Ernest André. Nacionalismus. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2003. JEDLIČKA, Otakar. Boje v Čechách a na Moravě za války roku 1866. Pardubice: F. & V. Hoblík, 1883. KOŠTÁL, Josef. Moje vzpomínky na válku r. 1866: K šedesátiletému výročí bitvy u Chlumu. Chotěboř: nákl. vl., 1925.

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Petr Macek

Oponent: ThLic. Petr František Burda, Th.D.

Datum zadání závěrečné práce: 25.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením Mgr. Petra Macka a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 24. března 2016

Petra Kacálková

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Petru Mackovi za to, že mě při volbě tématu ukázal tu správnou cestu, kterou se při psaní ubírat, a za jeho spolehlivost, pečlivost a odborné rady, jež mi dával.

Dále bych chtěla poděkovat své rodině za to, že byla shovívavá a trpělivá nejdříve při mém bádání a pak i při následném psaní práce.

Dále chci poděkovat všem, které jsem během bádání a tvorby osnovy ke své práci potkala, a oni jakoukoli radou či doporučením přispěli k tomu, aby má práce byla právě taková, jaká je.

Anotace

Bibliografický záznam:

KACÁLKOVÁ, Petra. *Setkávání národů na pozadí prusko – rakouské války v roce 1866*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016. 54 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se věnuje setkávání lidí různých národností na pozadí válečných událostí v roce 1866 a zejména bitvy u Hradce Králové. Přibližuje dopad těchto událostí nejen na život venkovských lidí v oblastech postižených válkou, ale pozornost je věnována i vojákům různých národností v ní bojujících. Jsou v ní zohledněny nejen vzpomínky účastníků válečných událostí v roce 1866, ale i politická situace, která konfliktu předcházela. Práce se zamýšlí nad vznikem moderních národů a nacionalismu ve střední Evropě v 19. století a snaží se zohlednit tuto situaci i důsledky války v následném sledu dějin.

Klíčová slova: národy a nacionalismus, prusko – rakouská válka 1866, vzpomínky pamětníků, Prusko, Rakousko, válečné konflikty 19. století, multietnický stát, mezilidské vztahy, Pláč Koruny české, vytváření moderních národů.

Annotation

Bibliographic card:

KACÁLKOVÁ, Petra. *Meeting of Nations on the Background of the Austro-Prussian War in 1866*. Hradec Králové: Faculty of Education University of Hradec Králové, 2016. 54 pp.
Bachelor's Thesis.

This thesis is focused on discussing the encountering of individuals of various nationalities on the background of the Battle Königgrätz in 1866. Thesis aims to describe the impacts of the battle not only on the lives of country-side men (peasants), but also pays attention to the lives of soldiers from fighting parties. Thesis reflects memories of the involved contemporary witnesses as well as the political situation prior the Austro-Prussian War. The thesis discusses the birth of the modern nations and nationalism on the territory of Central Europe in 19th century and endeavours to take these developments and aftermaths of the war into account with respect to following historical events.

Key words: Nations and nationalism, Austro-Prussian War, Memories of contemporary witnesses, Prussia, Austrian Empire, War conflicts of 19th century, Multinational state, Interpersonal relations, The Cry of the Czech Crown, Birth of modern nations.

Obsah

Úvod.....	8
1. Národy a nacionalismus	10
1. 1. Gellnerova teorie národa a nacionalismu	10
1. 2. Evropa plná národů.....	11
1. 3. Rakousko jako multietnický stát.....	12
1. 4. Češi jako probuzený národ.....	14
1. 5. Pláč Koruny české.....	15
1. 6. Postavení Čechů v rámci Rakouska.....	16
1. 7. Národnostní a politická otázka v Čechách zejména v 60. letech 19. století.....	18
2. Rok 1815 jako výchozí bod sporu.....	20
2. 1. Další dějiny ve stručném přehledu.....	21
2. 2. František Josef I.....	23
2. 3. Otto von Bismarck.....	23
3. Válka 1866 přichází do Čech aneb, jak to všechno začalo toho osudného roku.....	25
3. 1. Všechno je jinak.....	26
3. 2. Zvěsti o válce přicházejí do Čech.....	27
3. 3. Okolnosti jsou příznivé pověrám.....	28
3. 4. Život vesnického lidu mezi pevnostmi Hradec Králové a Josefov.....	29
3. 5. Jak bylo přijímáno rakouské vojsko ve východních Čechách.....	30
3. 6. Před válkou a rozhodující bitvou.....	31
3. 7. Zásahy a komplikace, které přinášela válka do života obyčejných lidí.....	32
3. 8. Prusové v Čechách.....	33
3. 9. Smutný úděl Poláků.....	36
4. Události po bitvě u Hradce Králové.....	38
4. 1. Smutný to návrat domů.....	38
4. 2. Pevnost královéhradecká.....	38
4. 3. Péče o raněné	40
5. Kaleidoskop vzpomínek na válku 1866 a události s ní spojené.....	42
5. 1. Alois Jirásek vzpomíná.....	42
5. 2. Ze vzpomínek JUDr. Hieronyma Rotha aneb něco málo o pruské humánnosti.....	46
Závěr.....	51

Úvod

Dokud je člověk mladý hledá „velké věci“ daleko a vůbec ho nenapadne se víc rozhlížet kolem sebe. To byl i můj případ. Pak dospějete do určitého bodu a najednou zjistíte, co zajímavých a velkých věcí se nachází docela blízko vás. Pro mě se tou velkou a zajímavou věcí staly zejména vzpomínky pamětníků na rozhodující bitvu války v roce 1866, které by, dle mého názoru, nikdy neměly skončit zapomenuty. Měly by se stále oprašovat a připomínat všem, i budoucím generacím, aby poznaly, jak se ubírala historie.

Malá vesnička Chlum ležící severozápadním směrem nedaleko od Hradce Králové se svou dominantou kostela Proměnění Páně a její okolí, jenž se stalo dějištěm rozhodující bitvy prusko – rakouské války, se pro mě stalo nejtranskulturnějším místem široko daleko. Ano, tam proti sobě vojáci zneprátelených velmocí nejdříve bojovali, setkávali se spolu, a ať už chtěně nebo ne, osudy některých z nich spolu zůstaly spjaty už navždy. Obyvatelé zdejších vesnic se snažili žít s vojáky v jistém souladu, jež lze bez nadsázky nazvat transkulturním. Pokud by někomu nestačily tyto řádky jako pádný argument, nechť tato místa navštíví nejenom ve dny, kdy tu probíhají vzpomínkové akce a bude se o tom moci přesvědčit sám. Znovu skončíme v chlumském kostelíku, kde na zádušní mši za zemřelé sedí na lavicích vedle sebe Češi, Rakušané, Němci, Poláci, Slováci a příslušníci mnoha jiných národností, kteří se i po 150 letech chtějí setkat a společně uctít památku svých padlých předků, ale i spousty bezejmenných lidí, do jejichž osudů se navždy a nesmazatelně vryla prusko – rakouská válka. Jsem ráda, že se v tomto mraveništi lidí různých národností můžu taky každoročně pohybovat a nechat se prostoupit všeobjímajícím fenoménem transkulturality.

Vzpomínky na válku v roce 1866, která se hluboce fenomenologicky vryla do paměti mnoha míst a jejich obyvatel v Čechách i na Moravě, udržuje nesčetná řada dobrovolnických spolků a organizací. Díky jejich úsilí a snažení snad vzpomínky na tuto událost nikdy nevyblednou a bude, tak navždy uctěna památka všech těch, kteří už se z ní nikdy nevrátili domů.

Tato válka nebyla válkou dobytou, její aktéři neprahli po dobytí a získání území. U nás v Čechách se bojovalo o to, kdo bude „pánem“ německého spolku, což se nakonec rozhodlo v neprospěch Rakouska právě v bitvě na Chlumu u Hradce Králové dne 3. července 1866.

Naše území bylo v této válce ničeno pro německé zájmy. Obyčejní lidé jí trpěli, když museli narychlo opouštět své příbytky, někteří často jen s tím, co v danou chvíli sbalili. Za

sebou často nechávali vše, co budovali celý svůj dosavadní život. Prchali ve snaze nalézt pro sebe a své rodiny bezpečí. Smutný je i úděl mnoha vojáků, kteří museli bojovat za „cizí zájmy.“

Již v této válce se začala ukazovat síla a směřování Pruska jako předchůdce sjednoceného Německa, jehož zástupcům bylo trnem v oku a nestravitelným soustem Rakousko přidružující k sobě tolik neněmeckých národů jako vůdce Německého spolku.

Ve své práci se chci zaměřit zejména na otázku rodících se evropských národů nesoucí se na vlně nacionalismu a setkávání národností na pozadí bojů v roce 1866. Také opět zrekapitulovat a oživit vzpomínky obyčejných lidí na tuto válku a její rozhodující bitvu dne 3. července 1866 na Chlumu u Hradce Králové. Vzhledem k tomu, že v letošním roce vzpomeneme už po stopadesáté památku bojů roku 1866, vidím vhodnou příležitost k uctění této památky i svou prací, jež rozebírá historické skutečnosti právě tohoto období.

Při psaní jsem se snažila zohlednit novodobé historické monografie dostupné k tématu v kontextu s původními zdroji a prameny k prusko – rakouské válce. V neposlední řadě jsou v mé práci použity četné vzpomínky přímých účastníků konfliktu, jenž popsali a shrnuli ve svých vzpomínkových knihách. Zde jsem svou pozornost soustředila v převážné míře na civilní obyvatelstvo.

1. Národy a nacionalismus

Zejména 19. století se v evropském prostoru neslo ve znamení velkých změn. V jejich důsledku docházelo k podstatně rozdílnému chápání národa. V rámci industrializace odchází lidé z venkova za prací do měst, čímž dochází k přerušení do té doby úzkých rodinných vazeb. Venkované se dostávají z dosahu svých farností, následkem čehož pomalu přichází ke slovu sekularizace. Neztrácejí však svou přirozenou potřebu někam patřit, stmelit se, nechtějí se cítit ohroženi, a právě zde vystupuje, jako všeobjímající ochránce národ.

V dobách odloučení od svých rodin a farností se lidé k němu uchylují, hledají v něm oporu. Cítí větší příslušnost k národu, čímž dochází k rozvoji teorie zvané nacionalismus. Ten na počátku 19. století v obecné evropské mentalitě vystřídal dosavadní dominantní postavení náboženství. Tezemi nacionalismu, se nejen ve své knize *Nacionalismus* zabýval Ernest Gellner, jehož myšlenkám, které značně osvětlí situaci obyčejného člověka 19. století, se budu věnovat v další podkapitole.

1. 1. Gellnerova teorie národa a nacionalismu

Gellnerova teorie¹ patří do kategorie modernistických, chcete-li konstruktivistických teorií. Jejím fenoménem vnímání národů v Evropě se stala moderní doba, především 19. a 20. století. Evropská společnost došla do určité vývojové fáze a národy v tomto pojetí jsou právě výsledkem jejího hospodářského a politického vývoje a růstu. Před modernizací byly evropské národy v této podobě neznámé.

Moderní doba poskytla tři významné podmínky pro jejich vznik. Byla to stejnorodost, jejíž výchozí bod lze spatřovat v zavedení povinné školní docházky. Děti se učí plošně stejné věci, které jsou zakotveny v jednotném vzdělávacím systému. V Čechách byl zaveden v roce 1774 císařovnou Marií Terezií pro děti od 6 do 12 let. Do této doby u nás převažovala výuka individuální. Výsledkem zavedení povinné školní docházky je to, že se lidé stávají gramotnými, čímž dochází k naplnění druhé podmínky pro vznik nacionalismu. Tím, že jsou lidé gramotní, mohou své národní uvědomění posilovat čtením rozličných tiskovin, které jsou v Evropě utvářejících se národů hojně rozšiřovány. Hrají důležitou roli v uvědomování si jazykové a národní svébytnosti. Rozvoj národních psaných jazyků se stává pobídkou pro jejich vytváření.

---

¹ GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003.

Tiskoviny psané domácím jazykem jsou srozumitelné a pochopitelné pro širší okruh zájemců. Vznik průmyslových společností v rámci industrializace s sebou nese třetí podmínku pro rozvoj teorie nacionalismu, kterou je anonymita. Člověk se stává anonymní součástí velkých „moderních“ průmyslových společností, v nichž dochází k rychlému růstu podílu duševní práce oproti agrárním společnostem. Dochází k interakcím mezi navzájem neznámými lidmi v oblasti komunikace a manipulace s informacemi.²

Podle Gellnerovy teorie je nacionalismus nejen politickou doktrínou, ale také stavem mysli a pocitem, že stát a národ si musí odpovídat, snad bychom mohli říci, že musí tvořit jednotu. Jako téměř každá definice, nevyjímaje ani výše uvedenou, v našich myslích evokuje spoustu otázek. Pokud ne na všechny, tak na převážnou většinu může čtenáři odpovědět četba Gellnerovy knihy.³ Dalším zastáncem modernistické teorie je i Benedict Anderson.⁴ V další kapitole již přejdeme od teoretických tezí k praktickému vytváření moderních národů v Evropě, s ohledem na úskalí s tím spojená.

1. 2. Evropa plná národů

Při psaní této kapitoly jsem vycházela z knihy Anne – Marie Thiess Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století. Autorka v ní vyjadřuje názor, že není nic mezinárodnějšího než vytváření národních identit. Zároveň tento paradox vysvětluje tím, že prosazení každé národní identity ve své nepopíratelné jedinečnosti, bylo příčinou krvavých střetů mezi národy. Nejinak tomu bylo i v prusko – rakouské válce.⁵ Příčinami a předpoklady utváření moderních evropských národů se zabývá i Miroslav Hroch.⁶

Konflikt nazývaný jako prusko – rakouská válka, „německá válka,“ či „válka Němců s Němci,“⁷ může být tomu, co je uvedeno v odstavci výše exemplárním příkladem. Podíváme-li se na historický kontext, z něhož jakási výseč je obsahem této práce, je jasné, že moderní národy vznikaly podle stejné šablony vzájemným ovlivňováním se a působením na sebe.

---

² Srov. GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003.

³ Srov. GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. s. 7 – 10.

⁴ ANDERSON, Benedict. *Představy společenství: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2008.

⁵ THIESSE, Anne-Marie. *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.

⁶ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009.

⁷ V souvislosti s tímto konfliktem se můžeme setkat také s označením sedmitýdenní válka – bráno od začátku bojů do uzavření míru nebo dokonce sedmidenní válka – rozhodné boje v ní proběhly prakticky v jednom jediném týdnu.

Thiess by se svým modernistickým smýšlením o národu mohla přidat na stranu Gellnera a Andersona, o níž jsem se již zmiňovala. Neztotožňuje se s počátky národů uváděných v jejich dějinách. „Jejich počátky se nerýsují někde v šerém dávnověku, v tajemných hrdinských časech, které líčí první kapitoly národních dějin. Vznik národů se nekryje ani s postupným vytyčováním území, vydaných napospas dobytčím výbojům a přičleňování: tam se jednalo pouze o vývoj dějin jednotlivých knížectví nebo království. Za skutečné zrození národa lze považovat okamžik, kdy hrstka lidí vyhlásí jeho existenci a začne ji dokazovat.“⁸ Do 18. století se dle Thiessové zde žádný takový národ v moderním slova smyslu nevyskytoval.

Co je být národem v moderním slova smyslu? Je to být spojeni ve velkém společenství vzájemnými vztahy. Nebýt podrobeni jednomu panovníkovi, neomezovat se při výběru náboženství, nebýt příslušni jednomu společenskému stavu. Jedině lid může udělovat legitimitu moci. Národ je živý!⁹

Ernest Renan¹⁰ ve své přednášce na Sorbonně dne 11. března 1882 řekl, že to, co tvoří národ, je bohatý vzpomínkový odkaz. Národ je plodem odvěkého úsilí, obětí a oddanosti. Předkové z nás udělali to, co jsme. „Patřit k určitému národu znamená být jedním z dědiců společného a nedělitelného dědictví, znát je a uznávat. To vždy zdůrazňovali všichni budovatelé evropských národů.“¹¹ Tomu, jaká byla vláda císařského Rakouska v mnohonárodnostním státě, se budeme věnovat v další kapitole.

1. 3. Rakousko jako multietnický stát

„Spokojenost národů mohla být ovšem nejlepším spojencem rakouské vlády v těžkých těchto chvílích: avšak se spokojeností neněmeckých národů to vyhlíželo velmibledě.“¹²

„Habsburská říše nebyla jen žalářem národů, ale také kolébkou národností.“¹³

V roce 1848 bylo jasné nejen Rakousku, že hledat a nastavovat v tak složité soustavě zemí a národů nějaké jednotící myšlenky je politicky i programově nesnadné. Toho roku

---

⁸ THIESSE, Anne-Marie. *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. s. 9.

⁹ Srov. THIESSE, Anne-Marie. *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. s. 9.

¹⁰ Ernest Renan – (1823 – 1892) francouzský filozof a spisovatel.

¹¹ THIESSE, Anne-Marie. *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. s. 10.

¹² JEDLIČKA, Otakar. *Boje v Čechách a na Moravě za války roku 1866. Díl první: Do bitvy u Králové Hradce*. 1. vyd. Pardubice: Tiskem a nákladem F. & V. Hoblík, 1883. s. 12.

¹³ THIESSE, Anne-Marie. *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. s. 89.

vyvrcholila otevřená krize staré společnosti včetně jejího politického systému. Vyjdeme-li ze zjednodušené představy českého dějepisce a publicisty, tak budoucnost byla buď ve „Velkém Německu,“ v němž bylo zahrnuto i Rakousko nebo „Malé Německo,“ které s Rakouskem nepočítalo a jehož vůdcem by se stalo Prusko. V revoluční euforii se setkala s větším ohlasem maloněmecká koncepce. Tato deklarovala absolutní nezáměr na slovanskojazyčných menšinách ovšem její zastánci neměli zcela jasno v tom, zda budou prosazovat federativní princip, který bude respektovat zájmy i nejslabších členů spolku nebo dominantní pozice bude patřit Prusku. Jak maloněmecká, tak velkoněmecká koncepce zcela přehlížela názor austroslavistů, kteří upozorňovali na lidský potenciál spojených slovanských národů v rámci habsburské monarchie. I přesto, že se v revolučních dobách většina německých panovníků přimkla k Prusku a zdálo se, že dojde k rozpadu Rakouska, nestalo se tak. Nový císař František Josef I. společně se zdatným premiérem Schwarzenbergem, se vypořádali s revolucí na svém území a vláda absolutismu byla obratně obnovena.¹⁴

Habsburská monarchie byla rozdělena na 21 samostatných korunních zemí s rozdílným stupněm autonomní správy. V těchto žili, bez přihlídnutí k národnostním menšinám, příslušníci jedenácti národních společností. Z toho bylo zhruba: 8 miliónů Němců, 5,5 miliónů Maďarů, stejný počet jako Maďarů byl i Italů a 3,7 miliónů Rumunů. Zbývajících 15,3 miliónů občanů v polovině 19. století tvořili příslušníci sedmi slovanských národů, z nichž největší početní zastoupení měli Češi 4,1 miliónů. Dále to pak byli: Ukrajinci 3,1 miliónů, Poláci 2,2 miliónů, Slováci 1,8 miliónů, Srbové 1,6 miliónů, Chorvati 1,3 miliónů a Slovinci 1,2 miliónů.¹⁵ V celkovém součtu slovanské obyvatelstvo tvořilo relativní většinu, avšak sám o sobě žádný ze slovanských národů nedosahoval velikosti německého, maďarského a italského národa. Na tyto skutečnosti se často zapomíná při posuzování četných a různorodých snah o slovanskou „koncentraci“ a postojů k rakouskému státu.¹⁶ Národnostní otázce v habsburské monarchii je věnována pozornost i v knize *Válka 1866*.¹⁷

Jenom Češi a Slovinci žili na území Německého spolku a bezprostředně se jich týkala jak německá, tak i rakouská otázka. Pouze Češi, Slováci, Slovinci a Maďaři žili převážně nebo

---

¹⁴ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 22, 23.

Srov. BĚLINA, Pavel a Josef FUČÍK. *Válka 1866*. 1. vyd. Praha: Havran, 2005. s. 38.

Srov. RICHTER, Karel. *Třeba i železem a krví: prusko – rakouské války 1740-1866*. 1. vyd. Praha: EPOCHA, c2007. Polozapomenuté války. s. 254, 255.

¹⁵ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 22, 23.

¹⁶ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 22, 23.

¹⁷ BĚLINA, Pavel a Josef FUČÍK. *Válka 1866*. 1. vyd. Praha: Havran, 2005.

zcela na území monarchie. Mimo hranice habsburské monarchie pak žilo 27 mil. Němců, 19,5 mil. Italů, 10 mil. Poláků, 10 mil. Ukrajinců, 4,5 mil. Rumunů a přes 3 mil. Srbů a Chorvatů.¹⁸

Češi objevovali své slavné předky a dějiny ve stejném čase jako Uhrové. Tak zvané „jaro národů,“ označení, které je použito v knize Thiessové přineslo zjištění, že evropské národy se o sebe navzájem zajímají, ovšem také bylo jasné, že dříve nebo později dojde mezi nimi ke konfliktům. Jaká území těmto „novým“ národům mají patřit? Jaké postavení budou mít v novém státě jiné národnosti? Z tohoto později vyplynul problém s národnostními menšinami. V následující kapitole se podíváme na to, jak v rámci habsburské monarchie fungovali Češi.

1. 4. Češi jako probuzený národ

Jedním z probuzených národů se stali i Češi, kteří žili pod habsburskou nadvládou od roku 1526. Čechy lze považovat i přes občasné protivídeňské nálady a protiněmecké smýšlení za bezkonfliktní národ loajální císaři. Ke konci 18. století se zdála být kriticky ohrožena česká státnost a český jazyk. Oči české inteligence se tak začaly dívat směrem k nově vzniklým proudům liberalismu a nacionalismu, které měly pomoci v uvědomění si pestrosti a státoprávní minulosti Čechů. Češi uchopili a zmodernizovali svůj jazyk, tak aby odpovídal požadavkům industrializace a průmyslové revoluce. Obrozenecká generace učenců – Josef Dobrovský, Josef Jungmann, František Ladislav Čelakovský, Ján Kollár, Karel Hynek Mácha a mnozí další svou pílí a úsilím pozvedali český jazyk zpět na výsluní. Jednou z důležitých hodnot moderních národů je společná historie, jež nese psal nikdo menší než František Palacký. A díky tomuto se z nás stával český národ mající svou národní identitu. Svou jedinečností a nově nabytou národní identitou se český národ vymezoval zejména vůči všemu německému. Na politickém poli se ozývaly hlasy prahnoucí po větší samostatnosti Čechů a na jejich podílu při utváření celoříšské politiky.¹⁹

V roce 1848 došlo k tomu, že se Češi stali po výše uvedeném snažení národem. Tuto proměnu lze popsat jako emancipaci individua a jeho vytržením ze světa malých obzorů. Tato změna se nám stala pojítkem s ostatními. Byl to jazyk, který nám pomáhal neztratit nově

---

¹⁸ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 23.

¹⁹ Literatura k tématu: VEBER, Václav. *Dějiny Rakouska*. 1. dopl. a aktualiz. vyd. [i. e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1982.

SEMOTANOVÁ, Eva. *Atlas českých dějin. 2. díl - od roku 1618*. 1. vyd. 1 dotisk. Praha: Kartografie Praha, 2004.

HERRE, Franz. *Císař František Josef I.: jeho život - jeho doba*. 1. vyd. Praha: Ikar, 1998.

nabytou identitu v otevřenějším novém světě tržních a dopravních prostředků. Tento velký politický náraz zrušil starý svět patrimoniálních vztahů a vlastního omezeného rozhodování.²⁰

Na sklonku revolučního roku 1848 na místo císaře Ferdinanda I. nastoupil jeho synovec sebevědomý arcivévoda František Josef. Jeho nástup na trůn znamenal nastolení nového absolutismu. Skupinka, ze které vyčnívali Kotík a Frič, měla už v roce 1848 představy o odtržení Čech od Rakouska. Tato představa se měla naplnit až o 70 let později. Nicméně další kapitola je věnována jejich spisku.

1. 5. Pláč Koruny české

Zajímavým způsobem je nejen na výše uvedené období naší minulosti trefně reagováno ve spisu *Pláč Koruny české*, jehož vydavatelem je Antonín Kotík. Tento spis shrnoval některé dokumenty k válce roku 1866 a měl sloužit jako příspěvek a shrnutí dějin této války. Za jeho zvláštnost lze v jistém ohledu považovat výrazné protirakouské ladění. Jeho smýšlení bylo spíše propruské.

Některé jeho úvahy jsou bezesporu zajímavé a odráží se v nich zejména názory některých aristokratů, české inteligence či dobře situovaných měšťanů majících přehled o politických tenzích mezi Pruskem a Rakouskem. Tito, místo loajality k císaři před nadcházející válkou snili, o vítězství Pruska, pod jehož vládou by se snad Čechům žilo lépe. Sám Kotík byl od roku 1862 do roku 1865 členem redakce *Národních listů*, kde vedl rubriku „Politický přehled.“ Pruský zápas s Rakouskem o nadvládu v Německu nemohl skončit jinak než válkou. Svůj díl na běhu událostí měl fakt probuzené ideje národnosti, kdy Prusko považovalo za nepřipustné to, že vůdce Německého spolku – Rakousko má pod vládou tolik neněmeckých etnik.

Prusku nebyla po chuti stagnace Německého spolku, žádali jeho reformu, sjednocení a oživení. Jak může někdo, kdo k sobě přidružuje tolik neněmeckých národů být způsobilý k tomu, aby dovedl k cíli obrozující se německý národ? Neodpustím si zde zmínit, že tato německá posedlost spočívající v odporu k neněmeckým národům vygradovala tím nejhorším možným způsobem ve 2. světové válce. Rodit se začala, jak je patrné z výše uvedeného, již

---

²⁰ Srov. VEBER, Václav. *Dějiny Rakouska*. 1. dopl. a aktualiz. vyd. [i. e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 388, 389.

během 19. století. Na straně pruské bylo jasno: „Vyhodit Rakousko z Německa!“ Na straně rakouské: „Pokořit Prusko a císaře rakouského učiniti zase císařem německým!“²¹

Valná většina Čechů si v této době nedovede představit svou budoucnost jinak než ve svazku s ostatními zeměmi mocnářství. Některými je toto nazýváno jakýmsi „sňatkem z rozumu.“ Stát uprostřed Evropy sám mezi Pruskem a Rakouskem by bylo více než hrdinským počinem, avšak i přesto nebo právě proto, jsou Češi až na některé výjimky vůči Rakousku loajální. Mají strach z nejisté budoucnosti. K ochlazení jejich loajality začíná docházet i v souvislosti s válkou v roce 1866, ať již zde hraje roli nešťastný výrok císaře Františka Josefa I. interpretující tento konflikt jako „válku Němců s Němci,“ kde nějak pozapomněl na příslušníky svých dalších národů či nesplněný slib české korunovace, nepřijetí české nabídky na postavení a využití českých dobrovolnických sborů v nadcházejícím konfliktu a mnohá další přešlápnutí ze strany Rakouska, která vedla k vytvoření negativního stereotypu Čechů vůči Habsburkům.

Při tom, nejen podle básníka Josefa Svatopluka Machara stačilo od císaře Františka Josefa I. tak málo. Za dlouhá léta, kdy mu byla česká popularita nakloněna, by stačilo ke zklidnění situace počítat návštěvou bouřící se české vody.²² Těžko říct, ale zřejmě toto nikdy nevyšlo v pravý čas a následné snahy se již po té míjely účinkem. Tím, jaké bylo postavení Čechů v rámci Rakouska, se bude zabývat další kapitola.

1. 6. Postavení Čechů v rámci Rakouska

Češi se během 19. století stali nejdynamičtějším národem rakouské monarchie. Kotík však ve svém spisu zmiňuje myšlenku postavení Čechů jako cizinců ve vlastní zemi. Němci jsou v naší zemi podporováni a stavěni nad naši úroveň. Od roku 1815, kdy jsme společně s Rakouskem museli vstoupit do Německého spolku, a tak sužováni nejprve Metternichem, Bachem a dalšími, kteří český národ dusili a tyranizovali na každém kroku – toužili jsme žít svůj český život. Chtěli jsme se zbavit germanizace, která nás provázela při jednání na úřadech, školách a zkrátka ve veřejném životě.²³ Na vesnicích byla v tomto ohledu situace o něco lepší.

Kotík ve svém spisu zmiňuje jednu ze svých osobních zkušeností, jenž jako dvanáctiletý chlapec těžce nesl a vázala se k jeho první návštěvě Prahy. Do ní přijel s hlavou plnou příběhů

---

²¹ Srov. KOTÍK, Antonín. *Pláč koruny české: některé dokumenty jako příspěvek k dějinám prusko-rakouské války roku 1866*. 2. vyd. Praha: J. Kotík, 1919. s. 8.

²² Srov. RAK, Jiří. *Bývali Čechové - české historické mýty a stereotypy*. 1. vyd. Jinočany: H&H, 1994. s. 139.

²³ Srov. KOTÍK, Antonín. *Pláč koruny české: některé dokumenty jako příspěvek k dějinám prusko-rakouské války roku 1866*. 2. vyd. Praha: J. Kotík, 1919. s. 8.

z českých báji a dějin, s myslí rozjitřenou národním probuzením a dychtivě toužící poznat maticku všech měst. Jaké zklamání zažil, když tuto naši chloubu shledal zahalenou v hávu německých nápisů, na návěstích s visícími vyhláškami v němčině a s hovorem na ulicích probíhajících též německy, kdy zřídka kdy zaslechnouti slova českého. Hořce vzpomíná i na studium na gymnáziu, kdy vyučování mimo češtiny a náboženství probíhalo v němčině. Jak on se obával, co se natrápil a s úzkostí očekával, jak uspěje při zkouškách. Tyto zkušenosti v něm v budoucnu probouzeli víru a přání ve vítězství Pruska v rozhodující bitvě. S tímto názorem se ztotožňovali i mnozí jiní. V tuto chvíli, ale nepředbíhejme a vraťme se k životu Čechů před osudnou válkou.²⁴

Ve 2. polovině 19. století probíhá nejprve znovu upevňování absolutismu, následně pak od 60. let dochází k jeho uvolňování a následnému zrodu moderní občanské společnosti. Do vzhledu krajiny se zapisuje industrializace spojená s těžbou nerostného bohatství. Dostavbou silnic je zahuštěna silniční síť a rozvíjí se i železniční doprava, která má zajistit zejména přepravu mezi významnými průmyslovými centry. Ve 2. polovině 19. století vedle Dolních Rakous, Štýrska a Korutan patřily Čechy k vyspělým průmyslovým oblastem monarchie. Významným mezníkem v této oblasti byl i vznik nového živnostenského řádu v roce 1859.²⁵

Rozvoj industrializace měl na svědomí i změnu společnosti ve 2. polovině 19. století. Jejím společníkem se stala urbanizace. Vlivem koncentrace obyvatel do měst se změnila struktura osídlení a sociální skladba obyvatelstva ve městech. Ze zákona z roku 1857 dochází k pravidelnému sčítání lidu, kdy v Českých zemích žije 7 016 531 obyvatel. V 19. století je zaznamenán dlouhodobý stabilní nárůst obyvatelstva, k čemuž přispívá nižší úmrtnost. Nejprve ve městech a později i na venkově došlo k rozlišení všedního a svátečního dne. Přehodnoceny byly rodinné vztahy, chování lidí na veřejnosti i v soukromí, způsob vedení domácností a tak dále. Ke změně životního stylu přispěla tovární velkovýroba, množství technických objevů a vynálezů i rozvoj cestování. Rozličné listinné záznamy poskytují dostatek informací o této době. Naše území prochází přesným vojenským mapováním.²⁶

V polovině 19. století, i přes tuhé podmínky Bachova absolutismu, zaznamenává vzestup i spolkový život – dochází mimo jiné k založení tělovýchovné organizace Sokol. Její

---

²⁴ Srov. KOTÍK, Antonín. *Pláč koruny české: některé dokumenty jako příspěvek k dějinám prusko-rakouské války roku 1866*. 2. vyd. Praha: J. Kotík, 1919. s. 9.

²⁵ Srov. SEMOTANOVÁ, Eva. *Atlas českých dějin. 2. díl - od roku 1618*. 1. vyd. 1 dotisk. Praha: Kartografie Praha, 2004. s. 32, 33.

²⁶ Srov. SEMOTANOVÁ, Eva. *Atlas českých dějin. 2. díl - od roku 1618*. 1. vyd. 1 dotisk. Praha: Kartografie Praha, 2004, s. 32, 33.

členové nabídnou císaři účast sborů se svými členy ve válce 1866, tato je však odmítnuta. Česká kultura se stává projevem národní svébytnosti v čele se svými velikány – například Němcovou, Erbenem, Nerudou a mnohými dalšími.

Josef Jungmann v přednášce, kterou zahajoval své kurzy češtiny pro litoměřické bohoslovce, přesně vystihuje důvody k pěstování slovanské vzájemnosti. „Češi se nemusí cítit ztraceni ve svém obklíčení německým mořem, protože nejsou sami, jsou přece součástí velkého slovanského národa, který patří k nejmocnějším v Evropě. Patří ovšem k mnoha historickým paradoxům, že kořeny představy slovanských národů jako jednoho etnického společenství leží v Německu 18. století.“²⁷

Mezi německé „apoštoly slovanství,“ kteří výrazně ovlivnili i české myšlení, se řadí filozof a filolog Johann Gottfried Herder, který za základ národa považuje jazykové společenství. Později tato idea byla rozpracována i dalším německým myslitelem Wilhelmem von Humboldtem, jehož teze v českém prostředí dopadají na úrodnou půdu a tykají se toho, že jazyk spoluvytváří „ducha“ každého jednotlivého národa. Když své teze aplikoval na slovanské etnikum, dospěl k názoru, že je to mladé etnikum, které má budoucnost teprve před sebou. Označil Slovany jako nositele humanity a všelidského poslání.²⁸ Představa slovanské národní jednoty sloužila jako jedna z opor při překonávání národní skepse v Čechách. Nad tím, jak vypadala národnostní a politická otázka v Čechách se zamyslíme v následující kapitole.

1. 7. Národnostní a politická otázka v Čechách zejména v 60. letech 19. století

České státní právo bylo jednoznačně ovlivněno uherskými politickými snahami a ideou rakouského státu jako federalistického soustátí. Politickým problémem se stalo vnímání národních protikladů, kdy česká strana trvala na politické svébytnosti Čech a zemí koruny české. Spojení s jinou či jinými zeměmi považovala za možné pouze na základě dobrovolné a rovnoprávné federace.²⁹

Český sněm, reprezentující veřejné mínění ve velice zkreslené podobě vzhledem k tomu, že byl koncipován na přísných stavovských zásadách, těžko mohl poskytnout opravdu věrnou podobu skutečného veřejného mínění. Jako jedinému celozemsky volenému orgánu se zákonodárnou spolupůsobností a jako formálnímu nositeli oficiální politiky, mu to však

---

²⁷ RAK, Jiří. *Bývali Čechové - české historické mýty a stereotypy*. 1. vyd. Jinočany: H&H, 1994.

²⁸ Srov. RAK, Jiří. *Bývali Čechové--: české historické mýty a stereotypy*. 1. vyd. Jinočany: H&H, 1994. s. 113.

²⁹ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 59.

příslušelo. Vzhledem ke svému složení a systému zastoupení byl značně umělým konstruktem. Těžko tedy mohl vyjádřit názory české veřejnosti v předválečných měsících roku 1866.³⁰

České země byly německou buržoazií pokládány za „provincie“ podřízené habsburskému soustátí a Německému spolku. Byla jim poskytnuta jakási administrativní samostatnost. Čechům byla garantována národnostní práva „české menšiny“, přičemž byl ponechán prostor pro český jazyk a kulturu.³¹

V závěru roku 1865 císař František Josef I. převzal od poslanců sněmu a širší české veřejnosti žádost o královskou korunovaci. Císař se k této záležitosti vyjádřil ze začátku roku 1866 velmi slibně. Češi tento akt brali jako součást státoprávní obnovy. „Radostně uvítám okamžik, ve kterém zdar velikého díla mne povede do mého staroslavného města Prahy, abych tam uprostřed svých věrných Čechů po právu a svatém obyčeji akt korunovací vykonal.“³² Čechy však zůstaly tohoto radostného a milého aktu prosty. Rok 1866 však jim jiná překvapení v podobě válečných hrůz připravil.

Spolupráce sněmu s Belcrediho³³ vládou se zdála býti vstřícná. Po schválení jazykového zákona v lednu roku 1866 se stal Belcredi v českém prostředí velice populární. Čeští lidé optimisticky doufali v proměnu Rakouska na počátku roku 1866. Česká veřejnost začala se sebevědomou samozřejmostí stavět českou otázku na úroveň otázky uherské.³⁴

Komplexní zachycení událostí 19. století by tato práce neobsáhla a ani to není jejím úkolem. Nelze se však zabývat vztahy lidí a jejich životem bez jakéhokoliv zasazení do historického kontextu. V literatuře, která byla použita při psaní této práce a je uvedena na závěrečném seznamu literatury, lze vyhledat a podrobněji se seznámit s historickými událostmi, které předcházely válečnému konfliktu v roce 1866. Já se zmíním v krátkém výčtu o některých z nich v následující kapitole. Výchozím rokem pro nás bude rok 1815, ve kterém je třeba vidět zárodek války, jež přišla o 51 let déle.

---

³⁰ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 59.

³¹ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 60.

³² URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 61.

³³ Richard BELCREDI v letech 1865 – 1867 – ministerský předseda Rakouska. Svou politickou kariéru začal v roce 1854 jako okresní hejtman ve Znojmě. Císař se k němu obrátil po odklonu od liberálů okolo ministerského předsedy Antona von Schmerlinga.

³⁴ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 62.

2. Rok 1815 jako výchozí bod sporu

8. června tohoto roku skončil mezinárodní Vídeňský kongres, pořádaný knížetem Metternichem ve Vídni, který trval od podzimu 1814, uzavřel období napoleonských válek a upravil nově poměry v Evropě. Došlo k vytvoření Německého spolku jako volného svazku 41 německých království, knížectví a svobodných měst. Německý spolek měl nahradit za napoleonských válek zaniklou Svatou říši římskou národa německého. Předsednictví ve spolku připadlo členskému Rakouskému císařství a jeho panovník se tak stal hlavním reprezentantem spolku. Rakouské císařství zahrnovalo České království, Uherské království, severní Itálii a území v Polsku.³⁵

Prusko, jako vítězná mocnost v napoleonských válkách, získalo po Vídeňském kongresu další velká území ve svém sousedství. Jeho politická síla stále rostla. Po nástupu Viléma I. v roce 1858 se začalo čím dál zřetelněji projevovat to, co se do té doby dalo tušit, že v budoucnu dojde k zápasu mezi Pruskem a Rakouskem o postavení velmoci ve střední Evropě. Od Vídeňského kongresu až do roku 1848 život v Evropě plynul poměrně v klidu.

Dr. Otakar Jedlička na úvodních stranách svého díla *Boje v Čechách a na Moravě za války 1866* poukazuje na špatnou zahraniční politiku Rakouska, v jejímž čele stál od roku 1809 do roku 1848 Klemens Václav Lothar Metternich – Vinneburg. Počátky konfliktu přičítá věčné touze po moci a vládnutí, jež je příčinou valné většiny konfliktů napříč lidskou historií. A tak po půlstoletí mocenských chutí a nadvládě sklidilo Rakouské císařství, a s ním nejenom Čechy jako neněmecký národ, trpké ovoce v podobě porážky v rozhodující bitvě na Chlumu u Hradce Králové v roce 1866. V tuto chvíli nás však od bolestných vzpomínek na utrpení našich předků dělí ještě 51 let, ve kterých je třeba si ještě ujasnit některá fakta.³⁶

„Jako každé úsilí budívá odpor, vznikl i Rakousku ve vládě pruské mocný odpůrce. Vláda pruská, stojící v čele osmnácti milionů Němců měla tutéž snahu, co vláda rakouská. Byla-li vláda rakouská kdy přesvědčena o německém povolání Rakouska, byla vláda berlínská

---

³⁵ Srov. JAKL, Jan, Radek BALCÁREK a Pavel URBAN. *Bitva u Hradce Králové L. P. 1866: Schlacht bei Königgrätz*. 1. vyd. Hradec Králové: Gemma, 1996, s. 5.

Další doporučená literatura: URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986.

VEBER, Václav. *Dějiny Rakouska*. 1. dopl. a aktualiz. vyd. [i. e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009.

BĚLIŇA, Pavel a Josef FUČÍK. *Válka 1866*. 1. vyd. Praha: Havran, 2005.

³⁶ Srov. JEDLIČKA, Otakar. *Boje v Čechách a na Moravě za války roku 1866. Díl první: Do bitvy u Králové Hradce*. 1. vyd. Pardubice: Tiskem a nákladem F. & V. Hoblík, 1883. s. 7.

tím více přesvědčena o opaku toho.³⁷ Od pro tuto práci výchozího roku 1815 se stalo ještě několik podstatných událostí, které měly vliv na události roku 1866. V následující kapitole jsou zmíněny nejpodstatnější z nich.

2. 1. Další dějiny ve stručném přehledu

2. 12. 1848 nastupuje na trůn František Josef I. a po porážce revoluce v letech 1848 a 1849 jsou zásady rakouské vnitřní politiky prosazovány ministrem vnitra Alexanderem Bachem, jenž potlačuje veškeré projevy svobodomyšlnosti a demokracie. Ačkoliv si jsou všichni občané rovni před zákonem, je jim uznána náboženská svoboda, tak práva monarchie jsou prosazována byrokracií, armádou a katolickou církví. Nikdo však neřeší složitou národnostní strukturu monarchie.³⁸

V roce 1848 dochází též ke zrušení poddanství, což přispělo k významným proměnám v zemědělství. Vznikají výrobní oblasti odpovídající přírodním podmínkám v regionech – jsou to například oblasti obilnářsko – bramborářské, obilnářsko – píceinářské, řepařsko – mlékařské a tak dále.³⁹

Ve třech desítkách let následujících po roce 1848, byl život v Evropě neklidný ba naopak rušný, kdy krátké etapy v podobě míru sloužily na oddech a přípravu na další válku. V letech 1853 – 1856 to byla válka krymská. Krymská, protože většina jejích bojů se odehrávala na Krymu. Její příčinou byl konflikt mezi Osmanskou říší a carským Ruskem. Rusové zde nakonec utrpěli porážku. V průběhu bojů neopatrně zaujali pozice na území Habsburské monarchie, což se císaře Františka Josefa I. dotklo a přidal se ke spojencům. K Francii, Velké Británii, Osmanské říši se kromě Rakouska přidalo i Prusko a Sardinie, čímž se Rusko ocitlo v pozici, kdy proti němu stála téměř celá Evropa.⁴⁰

V roce 1859 následovala válka spojených sil Sardinie a Francie proti Rakousku, nazývaná někdy druhou italskou válkou za nezávislost. V této válce se jednalo o snahu Sardinie a Francie za osvobození a sjednocení roztržité Itálie. V roce 1848 v první válce za italskou nezávislost zvítězilo Rakousko v bitvě u Custozy a Novary, kde porazilo vojska Sardinského

---

³⁷ JEDLIČKA, Otakar. *Boje v Čechách a na Moravě za války roku 1866. Díl první: Do bitvy u Králové Hradce*. 1. vyd. Pardubice: Tiskem a nákladem F. & V. Hoblík, 1883. s. 7.

³⁸ Srov. SEMOTANOVÁ, Eva. *Atlas českých dějin. 2. díl - od roku 1618*. 1. vyd. 1 dotisk. Praha: Kartografie Praha, 2004. s. 32.

³⁹ Srov. SEMOTANOVÁ, Eva. *Atlas českých dějin. 2. díl - od roku 1618*. 1. vyd. 1 dotisk. Praha: Kartografie Praha, 2004. s. 32 – 33.

⁴⁰ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 15.

království. Království Sardinsko – Piemontské nepřestalo však ani po této zkušenosti o sjednocení Itálie usilovat. V bitvě u Solferina bylo Rakousko poraženo a císař František Josef I. ztratil jednu ze svých nejbohatších provincií – Lombardii. Tato porážka stála za pádem Bachova absolutismu.⁴¹

V roce 1860 se císař František Josef I. tzv. říjnovým diplomem zřídá absolutismu a v českých zemích se začínají utvářet podmínky pro, v rámci habsburské monarchie, spravedlivé státoprávní uspořádání v zárodku počátku vzniku samostatné politiky. Vznikají politické proudy mladočechů a staročechů.⁴²

Poslední válkou ve výčtu, která se odehrála před válkou prusko – italsko – rakouskou v roce 1866, byla ta v roce 1864, kde paradoxně své síly spojily Prusko a Rakousko proti Dánsku. V roce 1863 dánský král přepadl a obsadil dvě malé německé země – Šlesvicko a Holštýnsko. Německý spolek v čele s rakouskou a pruskou armádou na toto zareagoval válkou, při které utrpělo Dánsko porážku a muselo vrátit dobytá území. Šlesvicko připadlo Prusku a Holštýnsko Rakousku. A to i vzhledem k tomu, že Holštýnsko s Rakouskem nijak územně nesouviselo. Prusko však mělo eminentní zájem o to, aby Holštýnsko zabralo. Rakousko se pokusilo podat návrh na výměnu Holštýnska za pruské Slezsko, o čemž Prusko nechtělo ani slyšet. Situace v Holštýnsku se nadmíru vyostřila a z těch, co ještě před nedávnem byli spojenci, se jako mávnutím kouzelného proutku stali rivalové.⁴³

Dne 7. června 1866, když Prusové napadli Holštýnsko, po rakouské armádě zde již nebylo ani památky, protože se už přesunula do Čech. Následně Prusové napadli Sasko, jehož armáda, vedená korunním princem Albertem, raději přešla hranice do Čech, kde připojila svou armádu čítající okolo 32 000 tisíc k armádě rakouské. Diplomatické styky mezi Rakouskem a Pruskem byly přerušeny 12. června 1866. Prusko a Itálie mu vyhlásili válku.⁴⁴ Další kapitola by neměla být věnována nikomu menšímu, než samotnému rakouskému císaři.⁴⁵

---

⁴¹ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 15 a s. 25 – 27.

Srov. VEBER, Václav. *Dějiny Rakouska*. 1. dopl. a aktualiz. vyd. [i. e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 415 – 416.

⁴² Srov. SEMOTANOVÁ, Eva. *Atlas českých dějin. 2. díl - od roku 1618*. 1. vyd. 1 dotisk. Praha: Kartografie Praha, 2004. s. 32.

Srov. VEBER, Václav. *Dějiny Rakouska*. 1. dopl. a aktualiz. vyd. [i. e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 418.

⁴³ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 15 a s. 41 – 49.

Srov. CHVOJKA, Aleš. ŠRÁMEK, Josef. *1866: Malá encyklopedie prusko-rakouské války: k expozici Muzea války 1866 na Chlumu*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2015. s. 18.

⁴⁴ Srov. CHVOJKA, Aleš. ŠRÁMEK, Josef. *1866: Malá encyklopedie prusko-rakouské války: k expozici Muzea války 1866 na Chlumu*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2015. s. 19, 20.

⁴⁵ Další doporučená literatura: WEISSENSTEINER, Friedrich. *Rakouští císařové: František I., Ferdinand I., František Josef I., Karel I.* 1. vyd. Praha: Ikar, 2005. s. 97 – 163.

2. 2. František Josef I.

Rakouský císař, český a uherský král z dynastie habsbursko – lotrinské. Na trůn nastoupil v roce 1848 a vládl neuvěřitelných 68 let až do své smrti v roce 1916. Je označován přívzvisky jako – konzervativní, mající silný smysl pro povinnost, pilný, disciplinovaný avšak bez fantazie a špetky velkorysosti. Celý svůj život podřídil panovnickému poslání. Ve víře ve své absolutní schopnosti byl podporován svou ambiciózní matkou arcivévodkyní Žofíí. V roce 1854 pojmul za svou choť nezkrtnou a krásnou Alžbětu Bavorskou zvanou Sissi, která břímě císařského majestátu těžce nesla.⁴⁶

Kotík ve svém spisu opětovně upozorňuje na snad schválné neřešení či neuvědomění si toho, že císař vede multietnický stát a vládne tolika národům neněmeckým, když se při jakési příležitosti vyznává z toho, že je především Němec. Je snad pravdou, že situace Českého státu by byla jiná, kdyby naše osudy řídil jiný panovnický rod? Těžko říct, tyto úvahy raději ponechám na bedrech alternativních historiků. Naše pozornost bude v další kapitole upřena k osobě pruského ministerského předsedy Bismarcka.

2. 3. Otto von Bismarck

Od roku 1862 byl konzervativec Otto von Bismarck jmenován pruským ministerským předsedou. Během předešlého dlouholetého politického působení se postupně stal rozhodným zastáncem prusko – maloněmecké myšlenky národního státu – tedy sjednocení Německa bez mnohonárodnostního Rakouska. Od svého jmenování ministerským předsedou se Bismarck stal ústřední postavou pruské i německé politiky. Měl obrovský vliv, proto je období, které svým charakterem tak významně určoval, nazýváno „Bismarckovou érou.“⁴⁷

Bismarck hnal spor mezi Rakouskem a Pruskem ke srážce. Dobře si uvědomoval, že Rakousko, vzhledem ke své zahraniční politice, jenž nehleděla vpřed a nebyla schopna dostatečně vyhodnotit rizika svých aktuálních rozhodnutí, zůstane v boji osamoceno. Napoleon III. vládnoucí Francii v letech 1848 – 1870, hlásající ideu národnosti za státotvornou,

---

⁴⁶ Srov. VEBER, Václav. *Dějiny Rakouska*. 1. dopl. a aktualiz. vyd. [i. e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 414.

⁴⁷ Srov. MÜLLER, Helmut, Karl-Friedrich KRIEGER a Hanna VOLLRATH. *Dějiny Německa*. 2. dopl. vyd. [i. e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství lidové noviny, 2004. s. 162, 163.

se těžko mohl přiklonit na stranu Rakouska. Rusko poznamenáno nevděčností Rakouska přálo vítězství spíše Prusku.⁴⁸

„Otto von Bismarck se ukázal být schopným politikem a stal se hlavním architektem vytlačení Rakouska z německojazyčného prostoru. Ostatně právě Bismarck je autorem proslulých slov o nutnosti sjednotit Německo krví a železem. Tažení v roce 1866 se také osobně účastnil, stejně jako král Vilém I.“⁴⁹ „Dokázal nemožné – vlekl za sebou krále, parlament a podnikatelské vrstvy, jimž se do války nechtělo, a doslova samotnému Prusku proti vůli jeho mocipánů vnutil vítězství.“⁵⁰ Nelze se neztotožnit s názorem Ravika, v němž vyjadřuje přesvědčení, že asi málokdo z nás by chtěl nést na svém svědomí tíhu lavin, jenž Bismarck uvolnil. Nicméně i přesto to však byla významná osobnost, politik, který se nerodí v každé generaci.⁵¹

Po porážce Rakouska Pruskem došlo v roce 1867 ke státoprávní přestavbě habsburské monarchie. Ta se potom nazývala až do roku 1918 Rakousko – Uhersko. Provolání Viléma I. ve Versailles roku 1871 je považováno za rozhodující akt založení Německé říše, jejíž nejdůležitější součástí se stalo Prusko. Politická situace s některými z hlavních aktérů byla nastíněna a v další kapitole se již zaměříme na začátek roku 1866 nejen v Čechách.

---

⁴⁸ Srov. MÜLLER, Helmut, Karl-Friedrich KRIEGER a Hanna VOLLRATH. *Dějiny Německa*. 2. dopl. vyd. [i. e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství lidové noviny, 2004. s. 162, 163.

⁴⁹ CHVOJKA, Aleš. ŠRÁMEK, Josef. *1866: Malá encyklopedie prusko-rakouské války: k expozici Muzea války 1866 na Chlumu*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2015. s. 11.

⁵⁰ RAVIK, Slavomír. *Tam u Králového Hradce-*. 1. vyd. Praha: Regia, 2001. s. 65.

⁵¹ RAVIK, Slavomír. *Tam u Králového Hradce-*. 1. vyd. Praha: Regia, 2001. s. 65.

3. Válka 1866 přichází do Čech aneb, jak to všechno začalo toho osudného roku

Začátek roku 1866 přinesl Pražanům po delších opravách spuštění hodinového stroje Staroměstského orloje. Tento byl spuštěn přesně o půlnoci k radosti přítomných. Kdo by tehdy tušil nebo si snad připouštěl, že počal měřit čas toho osudného roku, kde nejen Čechům bylo vypít kalich hořkosti až do samého dna.⁵² Zima toho roku byla nejen v Čechách, ale na celém evropském kontinentu velice mírná. Příroda se probouzela a brzy všechny udivovala svými senzacemi.

V divadle měla být uvedena Smetanova nová opera Braniboři v Čechách, jak příznačné. Těžko by někoho napadlo, že za pár měsíců je zde budeme vítat osobně.⁵³ Ve svých vzpomínkách uvedení „Braniborů“ zmiňuje i Jan Neruda ve smyslu, že se někteří „páni“ cítili uraženi, když sbor pražských lůz se opovažuje zpívat: „My nejsme lůza, my jsme lid!“⁵⁴

„Naopak, všechno se zdálo být pokojné a nadějně. „Žádným slibem, žádnou pohružkou neloučí se Evropa s rokem 1865,“ ujišťovaly v novoročním úvodníku pražské Národní listy.⁵⁵ 1. leden 1866 byl zkrátka ten, který nejpevněji držel v rukou olivovou ratolest míru, jež se všem jeho předchůdcům tolik v prstech třásla.⁵⁶

Na politickém poli ještě prvních pár týdnů nového roku vládnul klid, přestože ostrážitějšímu pozorovateli neuniklo, že diplomatická a politická hra mezi oběma „německými“ rivaly“ stále pokračuje. Nijak nezneklidňující nebyl ani projev Bismarcka v pruském sněmu 16. ledna 1866. Sice se zapomněl vyjádřit o Rakousku jako důvěrném spojenci, nicméně konstatoval, že poměry k ostatním národům jsou uspokojivé a přátelské. Také dle Napoleonova projevu dne 22. ledna 1866 ve francouzském zákonodárném sboru zdál se být mír všude v Evropě zajištěn.⁵⁷ Zdánlivě poklidný začátek roku se měl, co nevidět pomalu začít měnit, krátké shrnutí nás čeká v další kapitole.

---

⁵² Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 53.

⁵³ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 53, 54.

⁵⁴ NERUDA, Jan. Uspořádal: Miloslav Novotný. *Válečný rok 1866*. 1. vyd. Praha: Kvasnička a Hampl, 1924. s. 12.

⁵⁵ URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 54.

⁵⁶ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 54.

⁵⁷ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 54, 55.

3. 1. Všechno je jinak

6. února 1866 královna Viktorie v britském parlamentu přednese poslední uklidňující projev, ve kterém vyjádří myšlenku o tom, že nemá strach, že by mír byl porušen a to i vzhledem k tomu, že její vztahy k cizím mocnostem jsou uspokojující a přátelské. Její slova si český čtenář přečte o dva dny později ve stejný den, kdy se dozvídá mimo jiné i to, že se něco děje mezi Vídní a Berlínem. Od tohoto dne pomalu prusko – rakouská otázka začala být sledována veřejností a stala se zdrojem mnohých úvah.⁵⁸

Navzdory gastýnské konvenci⁵⁹ se stal jablkem sváru obou mocností šlesvicko – holštýnský problém. Obě mocnosti si začali „skládat poklony“ ohledně vedení a politiky ve Šlesvicku a Holštýnsku. A tak v souvislosti s tím, jak se situace začíná vyostřovat, krize mezi Rakouskem a Pruskem se začíná prohlubovat. I přes stále putující diplomatické nóty mezi Vídní a Berlínem, jako by se obě mocnosti od sebe názorově vzdalovaly a každá z nich měla svoji pravdu a chtěla si prosadit svůj názor. Rivalita se začíná stupňovat, nóty jsou ultimativní. Rakousko dostává od Pruska na výběr, že bude dále jeho spojencem, ale trvá na potlačení a urovnání revolučních nálad v Holštýnsku, pokud se tak nestane, odmítá se Prusko na nespolehlivého spojence v podobě Rakouska vázat.

V Čechách, Rakousku a převážně i v Evropě převládal toho času názor, ve kterém si většinou nikdo nepřipouštěl možnost porážky. Bylo tedy výhodné podporovat zájmy „potencionálního vítěze,“ kterým v tomto případě bylo Rakousko.⁶⁰

21. února 1866 na ministerské radě za přítomnosti Františka Josefa I. byl projednáván postoj Pruska v šlesvicko – holštýnské otázce. Císař zde byl povzbuzen k tomu, aby vzniklá situace nebyla řešena ústupky Prusku. Dne 28. února 1866 proběhlo jednání na stejné téma v Berlíně. Zde padnul jednoznačný názor – netolerovat rakouskou vyzývavost. Na úvod jednání pruský panovník Vilém I. označil gastýnskou konvenci za bezcennou.⁶¹ „Své vystoupení shrnul v závěrečné větě: „Nechceme provokovat válku, ale musíme jít svou cestou dále, aniž bychom

---

⁵⁸ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 64, 65.

⁵⁹ Gastýnská konvence – uzavřena mezi Rakouskem a Pruskem vstoupila v platnost 20. srpna 1865 – podle ní připadla správa Šlesvicka Prusku a Holštýnska Rakousku při nadálém společném vlastnictví, neboť proti rozdělení vévodství oba státy protestovaly. (Zdroj: URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 51, 52.).

⁶⁰ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 70.

⁶¹ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 70, 72.

se přitom války zalekli“ Neboli: když to nejde po dobrém, tak to půjde po zlém, ale jít to musí.“⁶² Netřeba dodávat, že s jeho vyjádřením se ztotožnil i Bismarck.

7. března 1866 jsou rakouským císařem na konferenci ve Vídni předloženy plány tzv. „válka na papíře. Vzhledem k tomu, že bylo počítáno s možností boje na dvou frontách, to znamená, jak proti Prusku, tak proti Itálii, měly být formovány dvě samostatné armády. Vrchní velení nad Severní armádou přebírá polní zbrojmistr Ludvík Benedek, nad Jižní armádou polní maršál arcivévoda Albrecht.⁶³ Rakouský polní zbrojmistr rytíř Benedek přijíždí do Olomouce 27. května 1866. V další kapitole se zaměříme na zvěsti, které o nadcházející válce pozvolna začínají prosakovat do Čech a jaká opatření jsou u nás podnikána.

3. 2. Zvěsti o válce přicházejí do Čech

Tisk ze strategických důvodů nesměl informovat o přesunech vojska do Čech. Přesuny vojska se zastíraly jako každoroční přesouvání pluků či tak, že sociální situace v Čechách si žádá zvýšené personální nároky na vojsko. Ve skutečnosti bylo vše jinak, sociální situace měla posloužit jako zastírací manévr. Během měsíce března bylo do Čech přesunuto cca 10 000 tisíc mužů, poněkud více pěšáků. Prostí lidé si pak nedostatečné a útržkovité informace vysvětlovali po svém.⁶⁴

Josef Volf, rolník z Máslojed ve své vzpomínkové knize píše: „Bylo to časně z jara v měsíci březnu roku 1866, kdy do domu našeho přišel starý, šedivý, veliký muž. Byl to Vincenc Hanka, jeden z bratranců Václava Hanky z Hořiněvsí, „objevitele“ rukopisu královédvorského. Matka moje byla tenkrát sama se mnou ve světnici, když pojednou Hanka pravil: „Jestlipak jste již slyšeli velikou novinu. Za čtyři neděle bude válka s „Prajzem.“ A jal se matce obšírně vyprávět, co se vše při tom bude dít, a že u nás tady, jelikož jsme blízko těch dvou „festuňků“ Josefova a Hradce, se ta válka odehraje.“⁶⁵

Jak Volf dále píše, celé vyprávění Hanky hltal a hned druhý den vše nezapomněl sdělit chlapcům ve škole. Zhruba za čtyři týdny potom, co Volfovy navštívil Hanka, bylo vyučování ve škole zastaveno a místo toho všichni žáci začali cupovat plátno na rány vojákům. Žáci

---

⁶² URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 72.

⁶³ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 76, 77.

⁶⁴ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 77, 78.

⁶⁵ VOLF, Josef. *Vzpomínky na válku roku 1866: (zároveň průvodce po bojišti královéhradeckém): s mapkou a obrázky*. 1. vyd. V Praze: Nákladem Českomoravských podniků tiskařských a vydavatelských v Praze, 1927. s. 20.

dostávali malé nastříhané čtverečky, ze kterých nit po niti vytahovali – cupovali. Již tímto počinem, že žáci na školách museli cupovat plátno, nabývali lidé na venkově dojmu, že válka se stává skutečně neodvratnou. Koncem měsíce dubna pak byli povoláváni záložníci ke svým plukům a prakticky se už nemluvílo o ničem jiném než o válce. Nové zprávy byly hojně přinášeny z pevností, kde byli obyvatelé okolních obcí i se svými povozy najímání na opevňovací práce.⁶⁶

V měsíci květnu došlo k tajnému převozu českých korunovačních klenotů do Vídně. Tajný převoz proto, aby nevznikla panika mezi obyvatelstvem. Byl evakuován císařský hřebčín v Kladrubech nad Labem a mnohá další opatření, kterých si začalo civilní obyvatelstvo všimnout.⁶⁷ České obyvatelstvo na rozdíl od německého dávalo najevo svou averzi vůči Prusům. Noviny byly plné anekdot a protipruských karikatur. Českému místodržiteli hraběti Lažanskému se nabízelo množství spolků k postavení dobrovolnických jednotek. I přes odmítnutí tohoto se mnoho mladých mužů hlásilo k vojenské službě.⁶⁸ V životě českého venkovského obyvatelstva bylo dost místa pro pověry, které byly podivuhodně nakloněny k tomu, co právě probíhalo. Nad tím, jak se shodovaly s realitou, se zamyslíme v další kapitole.

3. 3. Okolnosti jsou příznivé pověrám

Vzpomínky na válku roku 1866 nedělišťského rodáka profesora Josefa Košťála byly snad prvním regionálním spisem k rozhodující bitvě války prusko - rakouské na Chlumu,⁶⁹ který se mi dostal do rukou. Jeho vzpomínky byly něčím, co mě hluboce vnitřně zasáhlo a chtěla jsem vědět víc.

V první kapitole svých vzpomínek píše o „úkazech na nebi i na zemi,“ které měly být předzvěstí nadcházející války. Tyto poplašné zprávy, které šířili pověřiví lidé, se navzdory všemu ukázaly býti pravdivé. Povíдалo se o proroctví slepého mládence, který předpověděl, že až bude znovu bít orloj na Staroměstské radnici v Praze, rozpoutá se vojna převeliká. Jak jsem

---

⁶⁶ Srov. VOLF, Josef. *Vzpomínky na válku roku 1866: (zároveň průvodce po bojišti královéhradeckém): s mapkou a obrázky*. 1. vyd. V Praze: Nákladem Českomoravských podniků tiskařských a vydavatelských v Praze, 1927. s. 20, 21.

⁶⁷ Srov. URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. s. 135.

⁶⁸ Srov. BOROVIČKA, Michael, Jiří KAŠE, Jan P. KUČERA a Pavel BĚLINA. *Velké dějiny země Koruny české: svazek XII.a (1860 – 1890)*. 1. vydání. Praha, Litomyšl: Paseka, 2012. s. 123, 124.

⁶⁹ V literatuře se v souvislosti s rozhodující bitvou války 1866 na Chlumu můžeme setkat též s označením bitva u Hradce Králové nebo bitva u Sadové.

již uvedla v jiné kapitole své práce, orloj byl opraven a hodiny začaly bít v noci novoroční a zvěstovaly příchod roku 1866. Za nějaký čas potom Prusko vypovědělo Rakousku válku.

Další pověrou bylo, že řehtají-li koně neobyčejně silně, ohlašují brzkou válku. Nebo vyjí-li psi s hlavou skloněnou k zemi, bude brzy válka. Také prý pokud si děti často hrají na válku, přináší to její brzkou předzvěst. „A toho roku – jako asi jiná léta – rvali se a prali se malí i větší hoši mezi sebou a stále bojovali.“⁷⁰ Také se objevila kometa s ohromným ohonem, která, když rozzářila oblohu – usuzovali lidé na brzkou válku.⁷¹ I když většina obyvatelstva doufala, že nakonec třeba k válce nedojde, ti prozíravější už tak optimističtí ve svých závěrech nebyli. V následujících kapitolách se zběžně podíváme na některé indicie ukazující na neodvratnost války, a na další shluk událostí s ní související.

3. 4. Život vesnického lidu mezi pevnostmi Hradec Králové a Josefov

Lidí žijících v bezprostředním okolí pevností se v jarních měsících roku 1866 začalo zmocňovat jisté vzrušení. V obou pevnostech pracovali lidé z blízkých vsí, a tak často právě oni byli těmi prvními od níž se sousedé dozvídali k čemu se vlastně začíná schylovat. Nedá se říci, že by se cítili ohroženi, protože důvěra v Severní armádu a jejího velitele, zdála se býti neotřesitelná. Celková nálada se začala měnit počátkem měsíce května.⁷²

Síla rakouské armády měla být velká i z toho důvodu, že bojů se účastnili silní čeští chlapci. Oblíbeným úslovím se před válkou stalo: „Prajze utlučeme čepicema!“ Obecně se čekalo, že válka s Pruskem bude pro Rakousko krátkou a snadnou záležitostí.⁷³

Vzpomínku na setkání s bratrancem zmiňuje ve své knize i Josef Volf. K setkání došlo v neděli 1. července 1866, kdy obcí Máslojedy procházeli rakouští myslivci a z jejich řad najednou někdo zavolal: „Strejčku!“ Volfův otec po hlase poznal svého synovce Jana Volfa z Hořiněvsí. Chtěli mu poskytnout alespoň trochu vody, ale Jan se ani v chůzi napít nemohl, i když měl velikou žízeň. Stačil otcí říci, jak se měl v bitvě u Náchoda, a co vojáků tam padlo.

---

⁷⁰ KOŠTÁL, Josef. *Moje vzpomínky na válku r. 1866* 1. vyd. Praha: M. Brzek, 1925. s. 7.

⁷¹ Srov. KOŠTÁL, Josef. *Moje vzpomínky na válku r. 1866*. 1. vyd. Praha: M. Brzek, 1925. s. 7.

⁷² Srov. BOROVIČKA, Michael, Jiří KAŠE, Jan P. KUČERA a Pavel BĚLINA. *Velké dějiny země Koruny české: svazek XII.a (1860 – 1890)*. 1. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 2012. s. 122, 123.

⁷³ Srov. CHAUER, Miroslav. Obyvatelstvo východních Čech a válka 1866. In: *Sborník pedagogické fakulty v Hradci Králové: IV. řada společenskovední*. Státní pedagogické nakladatelství, 1968, s. 179 - 192. s. 180.

Navzdory tomu, že byl 3. července 1866 v bojích zraněn a následně zajat Prusy, přežil. V dobré náladě a ve zdraví dožil se pozeňnaného věku v obci Lužanech na Královéhradecku.⁷⁴

Po uzavření příměří na konci měsíce července mohla veřejnost porovnat poměry v armádě pruské a v armádě rakouské. I laikovi bylo naprosto jasné, že připravenost pruských velitelských sborů byla nesrovnatelně vyšší.

3. 5. Jak bylo přijímáno rakouské vojsko ve východních Čechách

Rakouské oddíly byly ve východních Čechách vítány srdečně. Hlavním důvodem bylo samozřejmě to, že v rakouských oddílech bojovalo velké množství Čechů, jak jsem zmínila výše. Se zájmem bylo sledováno doplňování jejich početních stavů a výcvik. Prostí lidé se jim snažili jejich dřinu ulehčit pohodlným ubytováním a dobrým jídlem.⁷⁵

„Do naší obce Máslojed dorazili jako první kyrysníci⁷⁶ a 1 škadrona se zde po několik dnů ubytovala. U nás byli ubytováni 2 muži s koňmi. Tito kyrysníci utvořili sobě terč ve stráni, tehdy starosta pana Jana Fejgla, na tak zvané „Březině,“ směrem k Sendražicům, a zde z široké polní cesty sem vedoucí, stříleli ze svých karabin po několik dnů do terče. Na to v pondělí den 25. června po poledni dorazil do naší obce celý prapor myslivců⁷⁷ i s hudbou a zde přenocoval.“⁷⁸

Jak Volf dále píše, dne 24. června 1866 se do obce Máslojedy dostavila ubytovací komise a vzhledem k akutnímu nedostatku slámy v důsledku sucha v roce 1865, byly rolníkům vydány poukazy na odběr slámy v panském dvoře v Hoříněvsi. Rolníci si do panského dvora museli zajet pro slámu, aby měli co podestlat pod vojáky. V roce 1866 byla taková bída, že lidé,

---

⁷⁴ Srov. VOLF, Josef. *Vzpomínky na válku roku 1866: (zároveň průvodce po bojišti královéhradeckém): s mapkou a obrázky*. 1. vyd. V Praze: Nákladem Českomoravských podniků tiskařských a vydavatelských v Praze, 1927. s. 43, 44.

⁷⁵ Srov. CHAUER, Miroslav. Obyvatelstvo východních Čech a válka 1866. In: *Sborník pedagogické fakulty v Hradci Králové: IV. řada společenskovední*. Státní pedagogické nakladatelství, 1968. s. 179 - 192. s. 180.

⁷⁶ Kyrysník – člen těžkého rakouského jezdeckva. Označení kyrysník podle součásti výstroje „kyrysu,“ který používali ve starších dobách. Byl to kožený nebo kovový kryt, který chránil trup a záda jezdce na koni. Protože kyrys byl neúčinný prvek proti palným zbraním, byl z výbavy rakouského jezdeckva v roce 1860 vyřazen. (Zdroj: CHVOJKA, Aleš. ŠRÁMEK, Josef. *1866: Malá encyklopedie prusko-rakouské války: k expozici Muzea války 1866 na Chlumu*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2015. s. 44.)

⁷⁷ Myslivec – rakouský polní myslivec – elitní a specializovaná součást pěchoty provádějící průzkum, zahajující boj a krycí ústup. Myslivci jsou vždy v první linii boje. (Zdroj: CHVOJKA, Aleš. ŠRÁMEK, Josef. *1866: Malá encyklopedie prusko-rakouské války: k expozici Muzea války 1866 na Chlumu*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2015. s. 43, 44.)

⁷⁸ VOLF, Josef. *Vzpomínky na válku roku 1866: (zároveň průvodce po bojišti královéhradeckém): s mapkou a obrázky*. 1. vyd. V Praze: Nákladem Českomoravských podniků tiskařských a vydavatelských v Praze, 1927. s. 24.

kteří měli listnaté lesy, museli zdecimovaný dobytek přiživovat listím z nich. Další roky po roce 1865 prý už tak neúrodné nebyly.⁷⁹

Značné pohoršení u českého obyvatelstva vzbuzoval rozmařilý život důstojnický. Prostí vojáci byli pod vlivem často neschopných nadřízených a zastaralých předpisů.

Po porážce, když ustupovalo rakouské vojsko zpět na Moravu, byli někteří z vojáků apatičtí, hladoví a tropili výtržnosti. Ze strany českého obyvatelstva se nadále dostávalo pomoci raněným.⁸⁰

3. 6. Před válkou a rozhodující bitvou

Před válkou se zhroutil rakouský byrokratický aparát, proto téměř všude zavládl zmatek. Často tak jedinými oporami na některých místech zůstala obecní zastupitelstva v čele se starosty.⁸¹ Příběhem vyzařujícím statečnost a odhodlání se ještě budu zabývat v jedné z kapitol této práce v souvislosti se starostou města Trutnova.

Po dílčích porážkách rakouské armády u Náchoda, České Skalice, Jičína a dalších měst, městeček a obcí se obyvatelé přestávali těšit z vidiny brzkého konce války a z obnovy míru. Jak píše ve svých vzpomínkách Košťál, zprávy, které přicházely z míst jednotlivých bojů, jsou stále hrozivější a smutnější. Obyvatelstvo prchá za řeku Labe směrem k Pardubicím, doufajíc, že uteče před hrůznými boji. Uprchlíci se zastavují na spočinutí v obcích, kde se občerství, ale prchají dále. Několik takových prošlo i Rozběřicemi, kde tento rodák nedělišťský s rodiči bydlel. Obyvatelé Rozběřic usoudili, že se též připojí k prchajícím davům a nebudou čekat, až válka přijde až sem, a tak nejenom Košťálovi se vydávají na cestu.⁸²

Matka Košťála upekla na cestu chléb. Když přitáhlo vojsko celý nápek vykoupilo. Jak uvádí ve svých vzpomínkách shodně i Jirásek, tak nouze o to, že by snad vojáci neplatili, nebyla, ale za utržené peníze nebylo kde ani co koupit.⁸³

Dne 29. června se Košťál odešel rozloučit s přáteli do svých rodných Nedělišť. Pozdě večer do Nedělišť přitáhlo vojsko od Josefova. Vojáci se rozložili po návsi. Byli pochodem vysíleni a vyčerpáni. Ráno se všem příchozím naskytnul zvláštní pohled, který Košťálovi

---

⁷⁹ Srov. VOLF, Josef. *Vzpomínky na válku roku 1866: (zároveň průvodce po bojišti královéhradeckém) : s mapkou a obrázky*. 1. vyd. V Praze: Nákladem Českomoravských podniků tiskařských a vydavatelských v Praze, 1927. s. 24.

⁸⁰ Srov. CHAUER, Miroslav. Obyvatelstvo východních Čech a válka 1866. In: *Sborník pedagogické fakulty v Hradci Králové: IV. řada společenskovední*. Státní pedagogické nakladatelství, 1968. s. 179 - 192. s. 184.

⁸¹ Srov. CHAUER, Miroslav. Obyvatelstvo východních Čech a válka 1866. In: *Sborník pedagogické fakulty v Hradci Králové: IV. řada společenskovední*. Státní pedagogické nakladatelství, 1968, s. 179 - 192. s. 184.

⁸² Srov. KOŠTÁL, Josef. *Moje vzpomínky na válku r. 1866*. 1. vyd. Praha: M. Brzek, 1925. s. 8.

⁸³ Srov. KOŠTÁL, Josef. *Moje vzpomínky na válku r. 1866*. 1. vyd. Praha: M. Brzek, 1925. s. 8.

na dlouho nemohl zmizet z mysli. Vojáci odpočívali na holé zemi, pod hlavou tornistru⁸⁴ a spali, jako by je do vody hodil. Některým z nich se spalo dobře v rybníčku sv. Jana, když hlavu měli na břehu, který jim posloužil jako polštář. Jiní spali na hromadách kamení.⁸⁵

3. 7. Zásahy a komplikace, které přinášela válka do života obyčejných lidí

Po návratu do Rozběřic již nebyla jiná možnost, než vesnici opustit, jak se také Košťálovi chystali, protože během dopoledne do vesnice přitáhlo vojsko a obyvatelé byli vyzváni k tomu, aby vesnici opustili, neboť nejspíše bude v blízkém okolí svedena bitva.⁸⁶

Lidé nejenom v Rozběřicích, ale všude tam, kam dosáhla svými mohutnými chapadly válka, v chvatu balili své věci a živobytí, aby se přemístili do bezpečí. Někteří z nich ani nevěděli, kam vlastně půjdou. Často byli vykořeněni z oblastí, kde se pohybovali téměř celý dosavadní život a teď je najednou válka vyháněla z jejich domovů, od práce na poli a po ní od zaslouženého odpočinku. Hlavně ve chvíli před bitvou u Hradce Králové nikdo z postižených obyvatel netušil, na jak dlouho své domovy opouští.

Téměř na každém místě se našel někdo, kdo se rozhodl válečnou vřavu přečkat ve svém domově, stůj, co stůj. Většina přeživších se shodla na tom, že podobnou zkušenost již nikdy nechce zakusit. Ten strach a hrůza, když se země třásla při střelbě z děl. A ti, co si mysleli, že snad v chlévě zachrání nějaký dobytek, když zůstanou doma, se též zmýlili, vše bylo Prusy zrekvírováno.

Lidé si často stěžovali na neúnosnost pruských rekvizic. V obcích byly zabavovány potahy s koňmi pro vojenské účely, a tak se často stávalo, že v době nadcházejících žní v celé vsi nezbyl ani jediný kůň.⁸⁷ Ovšem na mnoha místech žně proběhly jaksi předčasně, když celé lány obilí byly zdupány a do země zašlapány od množství vojska, které se přes ně přehnal.

Po návratu domů se průvodcem domácích stala bída a hlad. Dle Jedličky byl šťastný ten, komu vojáci něco dopřáli ze svých zásob. I když bezprostředně po válce nebylo nic. Ani maso, obilí, sůl a další potřeby na vaření. Do kraje začaly přicházet dary, buď z našich krajů, které nebyly válkou postiženy nebo i z ciziny. Jenom díky těmto nedosáhla bída vrcholu.

Košťál vypráví ve svých vzpomínkách, jak se vydal se svým dědečkem, bývalým kovářem, který strach z Prusů neměl, pro mouku. „Vybídl mě: „Pojď hochu se mnou

⁸⁴ Tornistra – vojenská torňa (brašna).

⁸⁵ Srov. KOŠTÁL, Josef. *Moje vzpomínky na válku r. 1866*. 1. vyd. Praha: M. Brzek, 1925. s. 8, 9.

⁸⁶ Srov. KOŠTÁL, Josef. *Moje vzpomínky na válku r. 1866*. 1. vyd. Praha: M. Brzek, 1925. s. 9.

⁸⁷ Srov. CHAUER, Miroslav. Obyvatelstvo východních Čech a válka 1866. In: *Sborník pedagogické fakulty v Hradci Králové: IV. řada společenskovední*. Státní pedagogické nakladatelství, 1968. s. 179 - 192. s. 184.

do Předměřic do mlejna, tam je mouky dost!“ Vydali jsme se na cestu, zapomněl však, že Předměřice leží za hranicí, kam nepřítel došel, a že nám třeba povolení, aby nás neměli za vyzvědače... Když jsme došli za Nedělišťe k bývalému Dolenímu mlýnu, zastavila nás stráž ozbrojená až po zuby a ptala se, kam jdeme. „Pro mouku do mlejna,“ odpověděl děd, „nemáme, co by za nehet vlezlo.“ Voják zavrtěl hlavou, ukázal na patník u silnice a ve své lidumilnosti zařval: „Žerte třeba kamení, dál vás nepustím!“ A hned namířil na nás „jehlovku“⁸⁸... Vraceli jsme se s nepořízenou a uvažovali, co budeme dělati. Zaradovali jsme se, když nám doma řekli, že dostali trochu mouky darem... Byla to opravdu pomoc v nouzi nejvyšší.⁸⁹ Závěr této kapitoly přímo nahrává tématu kapitoly další, kde se blíže podíváme na útrapy způsobované českému obyvatelstvu Prusy.

3. 8. Prusové v Čechách

Provolání vrchního velitelství pruského před započítím vojenských operací v roce 1866 se v některých pasážích nese na líbivé vlně teorie nacionalismu. Zohledňuje také v této době nevyslyšená přání některých Čechů. V svolání je nám přislíbeno, že bude přihlédnuto k našim historickým a národním právům. Pokud by pak zvítězila pruská spravedlivá věc, je možné, že i Češi a Moravané se dočkají vyplnění svých národních tužeb.⁹⁰ Jaký vzájemný respekt a vztahy mezi Čechy a Prusy v jejich setkávání během prusko – rakouské války panovaly, se lze dočíst níže.

Plošnou zkušenost českého obyvatelstva s pruskými vojáky lze shrnout povětšinou takto: Prusové se na okupovaném území chovali korektně, a to jak ve vztahu k samotnému obyvatelstvu, tak i k jeho majetku. Ovšem realita byla taková, že zkušenost obyvatelstva se liší od oblasti k oblasti, od vesnice k vesnici, či od člověka k člověku. Ve vztazích bylo podstatné kde a za jakých okolností tyto dvě národnosti přišly do kontaktu. Pruskými okupanty byl náš

---

⁸⁸ Jehlovka – nazývaná také zadovka – pruská puška zkonstruovaná Nicolausem Dreysem. K odpálení kapsle stačil jeden malý úder jehlou. Kapsle byla uzavřena do jediného papírového náboje, kde po úderu jehlou došlo ke vznícení kapsle a střelného prachu, a tak byl projektil vystřelen. Nabíjela se zezadu. Těž, ale nebyla úplně bezproblémová, tudíž tvrzení, že vyhrála Prusům válku, není zcela na místě. Stejně jako rakouská předovka byla opatřena bodákem pro boj zblízka. (Zdroj: CHVOJKA, Aleš. ŠRÁMEK, Josef. 1866: *Malá encyklopedie prusko-rakouské války: k expozici Muzea války 1866 na Chlumu*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2015. s. 63.)

⁸⁹ KOŠTÁL, Josef. *Moje vzpomínky na válku r. 1866*. 1. vyd. Praha: M. Brzek, 1925. s. 46.

⁹⁰ Srov. KOTÍK, Antonín. *Pláč koruny české: některé dokumenty jako příspěvek k dějinám prusko-rakouské války roku 1866*. 2. vyd. Praha: J. Kotík, 1919. s. 34.

lid hanlivě nazýván „českými psy“ nebo „českými potvorami.“⁹¹ Rozdílné postoje v přístupu je možno sledovat i z níže uvedených skutečností namátkově vybraných z různých zdrojů.

„Pruské vojsko často rabovalo a drancovalo obchody, sklady a domácí spíže, aniž by za zboží vojáci platili či vystavili majiteli kvitanci. Nezřídka bylo na majitelích žádané zboží vymáháno se zbraní v ruce. Známé jsou události, kdy pruský důstojník vyjednával se zástupci města o podmínkách a průběhu rekvizic, a mužstvo si zatím ve městě svévolně bralo, na co mělo chuť.“⁹²

Ve vztahu k neuzamčeným příbytkům, které narychlo opouštěli jejich obyvatelé z obavy před přibližujícím se válečným konfliktem, se nepřátelští vojáci, alespoň zpočátku, chovali tak, že se málokdy něčeho dotkli. V opačném případě se však dokázali chovat vandalsky. S postupujícím časem a potížemi při zásobování vojska se začalo rozmáhat lupičské chování. Problém často neměli obyvatelé, kteří se dovedli s Prusy domluvit německy. Tlumení zločinných kousků Prusů je přičítáno i tomu, že byli v euforii z hladkého průběhu vojenských akcí. Mezi obyvateli se také šířila pověra o tom, že Prusové odvádějí do armády mladé muže, proto docházelo k hromadnému útěku obyvatelstva před blížícím se pruským vojskem. Zastřelení Prusy hrozilo zejména za: otravu rekvírovaného jídla nebo vody ve studních, ukryvání zbraní či uprchlých zajatců, krádeže pruského majetku a mnohé další. Nic takového se však nepotvrdilo.⁹³

Když Prusové utrpěli porážku, dne 27. června 1866 u Trutnova, došlo zde k tomu, že se dopustili několika zjevných válečných zločinů na rakouských vojácích a civilním obyvatelstvu.⁹⁴ K tomuto konfliktu v souvislosti s civilními obyvateli města Trutnova se ještě vrátím blíže v jedné z dalších kapitol své práce.

Naopak je třeba říci, že bezdůvodné týrání a šikanování civilního obyvatelstva pruskými vojáky, loupeže a krádeže civilního majetku či několik případů zabití z nedbalosti zůstalo nepotrestáno.⁹⁵

V pamětech lidí na územích postizených válkou zůstalo to, s jakou důkladností prováděli Prusové rekvizice. Vždy, když nemuseli za jídlo platit, neznała jejich hltavost mezi

---

⁹¹ Srov. CHAUER, Miroslav. Obyvatelstvo východních Čech a válka 1866. In: *Sborník pedagogické fakulty v Hradci Králové: IV. řada společenskovední*. Státní pedagogické nakladatelství, 1968. s. 179 - 192. s. 184.

⁹² CHVOJKA, Aleš. ŠRÁMEK, Josef. 1866: *Malá encyklopedie prusko-rakouské války: k expozici Muzea války 1866 na Chlumu*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2015. s. 83, 84.

⁹³ Srov. BOROVIČKA, Michael, Jiří KAŠE, Jan P. KUČERA a Pavel BĚLINA. *Velké dějiny zemí Koruny české: svazek XII.a (1860 – 1890)*. 1. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 2012. s. 137, 138.

⁹⁴ Srov. CHAUER, Miroslav. Obyvatelstvo východních Čech a válka 1866. In: *Sborník pedagogické fakulty v Hradci Králové: IV. řada společenskovední*. Státní pedagogické nakladatelství, 1968. s. 179 - 192. s. 183.

⁹⁵ Srov. BOROVIČKA, Michael, Jiří KAŠE, Jan P. KUČERA a Pavel BĚLINA. *Velké dějiny zemí Koruny české: svazek XII.a (1860 – 1890)*. 1. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 2012. s. 138.

a množstevně vždy překračovali danou míru. Na druhou stranu je však třeba říci, že jak pruský, tak rakouský logistický systém značně pokulhávaly, a tak, podle mnohých svědectví, byl hlad a žízeň u vojáků i důstojníků v poli na denním pořádku. Tradovalo se, že jeden pruský voják snědl to, co pět vojáků rakouských. Někteří důstojníci „rekvírovali“ na vlastní pěst. Tyto rekvizice nabyly takových rozměrů, že velitel pruské 12. divize v Pardubicích musel vydat rozkaz zakazující pod přísnými tresty rekvizice, které nepovolilo příslušné etapní velitelství. Když byl podepsán mír 23. srpna 1866 v Praze, náhle se chuť Prusů k jídlu zmenšila – museli se totiž začít stravovat na vlastní náklady.⁹⁶

Z Dobrušky, Nového Města nad Metují, Velké Jesenice a jiných míst jsou známé případy, kdy se civilní obyvatelstvo postavilo Prusům v důsledku neomalených rekvizic na odpor. Není se, co divit, když velitel rakouské posádky v Josefově generálmajor Gaiszler se nikdy těmto rekvizicím nepostavil, i když probíhaly v blízkosti pevnosti Josefov.⁹⁷

Obyvatelé, kteří se po skončení bojů vraceli do svých domovů, nejenže trpěli hladu, protože jejich zásoby často padly na rekvizice, ale ještě byli okamžitě zapojeni do péče o raněné či umírající vojáky. Civilní obyvatelstvo (muži, ženy a odrostlejší děti) také muselo pohřbívat mrtvé či vyhledávat zraněné.⁹⁸

Ve vzpomínkách mých krajanů je také zmíněno o tom, jak Prusové sbírali na bojišti zbraně, které na vozech odváželi „do říše.“ Následně ze stejného důvodu velmi pečlivě prohledávali i stavení. Vyhržovali obyvatelům tím, že jejich domy vypálí, pokud schované zbraně nebudou dobrovolně vydány. I přes tyto hrozby se po válce v mnoha domácnostech našly různé zbraně, které si lidé schovali, aby jim zůstalo něco na památku. Před Prusy je schovávali různě, např. ve stodolách, zakopávali je na zahradách a polích. Mladému Košťálovi daroval z naložených vozů zbraň na památku lékaře, který do Rozběřic přitáhnul s pruskými vojáky a byl u nich po několik dní ubytován.⁹⁹ Košťál na něj vzpomíná: „Byl postavy prostřední, těla složitého, černé vlasy a vousy téže barvy počaly již prokvétati šedinami. Oči měl jiskrné a z inteligentního obličejce zářila dobrota. Byl Polák. Odcházíje, loučil se s námi přátelsky.“¹⁰⁰ Stejně jako Košťál, tak i Jirásek, jak bude uvedeno v dalším textu, s jakousi úctou a rád vzpomíná na Poláky, jenž byli nuceni bojovat na pruské straně. Jak je vidět, pamětníci

---

⁹⁶ Srov. CHAUER, Miroslav. Obyvatelstvo východních Čech a válka 1866. In: *Sborník pedagogické fakulty v Hradci Králové: IV. řada společenskovední*. Státní pedagogické nakladatelství, 1968. s. 179 - 192. s. 184, 185.

⁹⁷ Srov. CHAUER, Miroslav. Obyvatelstvo východních Čech a válka 1866. In: *Sborník pedagogické fakulty v Hradci Králové: IV. řada společenskovední*. Státní pedagogické nakladatelství, 1968. s. 179 - 192. s. 185.

⁹⁸ Srov. BOROVIČKA, Michael, Jiří KAŠE, Jan P. KUČERA a Pavel BĚLINA. *Velké dějiny země Koruny české: svazek XII.a (1860 – 1890)*. 1. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 2012. s. 139.

⁹⁹ Srov. KOŠTÁL, Josef. *Moje vzpomínky na válku r. 1866*. 1. vyd. Praha: M. Brzek, 1925, s. 54, 55.

¹⁰⁰ KOŠTÁL, Josef. *Moje vzpomínky na válku r. 1866*. 1. vyd. Praha: M. Brzek, 1925. s. 55.

toto sice zmiňují pro zpřesnění situace, ale z jejich vzpomínek celkem jednoznačně vyplývá, že je berou spíše jako naše sousedy, jako Slovany, kteří jsou stejní jako my.

Prusové nakonec Čechy opustili v důsledku epidemie cholery, jejíž zárodky sem paradoxně přinesli její vojáci ze spolkové pevnosti Luxemburg. Nepěknou daň si vybrala epidemie i mezi civilním obyvatelstvem postiženým už tak dost válečnými událostmi.¹⁰¹

3. 9. Smutný úděl Poláků

S Poláky nás spojovalo vřelé pouto slovanské vzájemnosti a porozumění. Po trojím dělení Polska mezi Prusko, Rusko a Rakousko mezi lety 1772 až 1795 se tak ocitlo na území obou znesvářených mocností. Poláci tudíž bojovali jak na straně pruské, tak na straně rakouské. V pruských barvách bojovali Poláci ze Slezska a Poznaňska, v barvách rakouských Poláci z Haliče.¹⁰² Poláci v pruské armádě mírnili výpady svých pruských druhů vůči našemu obyvatelstvu.

Úděl Poláků v této válce lze dobře sledovat v Jiráskových vzpomínkách, proto pouto slovanské vzájemnosti a porozumění, které jsem již zmínila, si lze nejlépe ilustrovat na Jiráskově povídce – Host.

Když Jirásek sledoval pohyb pruského vojska po Hronově, zaujalo ho, když ze zahrady zaslechl u řeky několik slov, která byla sice cizí, ale přesto něčím podobná. Byla to slova polská. Jirásek jejich původce zahlédl, až když přistoupil blíže k řece. A došlo mu, tohle má být nepřítel? „Přísám – toť nepřítel! Tvář ušlechtilá, výrazná, bez vousů, mladistvá. Zdálo se, že mu volno pod tím zeleným krovem olší, v tom chladu šumící řeky. Hleděl po vodě dolů, tam, kde vlny v hustém stínu olší a vrboví mizely. To není člověk, jenž vyšel, aby hubil a ničil, aby krev proléval!“¹⁰³ Jirásek na něho zavolal česky. Voják se na něj usmál a na jeho otázku odpověděl, že je Polák. Českopolsky se spolu domluvili a Jirásek ho pozval na dobu, kterou vojáci měli vyhrazenou na odpočinek k sobě domů. „Vzezření jeho mne neklamalo. Poznal jsem z řeči, že to vzdělaný a hodný člověk, jenž byl nejen Polákem, ale také dobrým Slovanem. Měli jsme radost. Stiskli jsme sobě ruce jako dávní známí, jako přátelé. Vždyť jsme byli z jedné rodiny slovanské a nic nevěděli jsme o hněvu, zášti a sporech, jež vzbudily válku „bratři s bratřími.“ I

---

¹⁰¹ Srov. BOROVIČKA, Michael, Jiří KAŠE, Jan P. KUČERA a Pavel BĚLINA. *Velké dějiny země Koruny české: svazek XII.a (1860 – 1890)*. 1. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 2012. s. 140.

¹⁰² Srov. CHVOJKA, Aleš. ŠRÁMEK, Josef. *1866: Malá encyklopedie prusko-rakouské války: k expozici Muzea války 1866 na Chlumu*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2015. s. 83.

¹⁰³ MICHL, Karel. *Příběhy o vojně 1866: K 110. výročí velmocenského střetnutí, při kterém trpěli a umírali prostí lidé*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1976. s. 91.

o tom jsme v hovoru zavadili. „Baže, bratrská válka!“ pravil Polák usmívaje se. „Co jste dnes viděl, to většinou Poláci a u vás nenechají také polské regimenty doma po městech v pevnostech.“ „I u vás jsou Češi ve vojsku: v našem půjdou na první do ohně a za věc německou poteče krev slovanská.“¹⁰⁴

„Jsme nešťastní,“ pravil potom, protože jsme podmaněni. Nesmíme žít svým životem, dle potřeb a prospěchu. Vidíte tu přilbu s tou orlicí, kterou nenávidím. Já sníval o bílém, polském orlu, jenž by volně a svobodně zatřepetal nad našimi hlavami.“¹⁰⁵

Vůbec se nedivím, že na hosta Poláka Jirásek dlouho nemohl zapomenout. V žádné z knih, které se mi dostaly během přípravy mé práce do ruky, nebyl žádný tak emotivní příběh, týkající se slovanské vzájemnosti. Takový, jenž by tak nenásilně popisoval a bravurně vystihoval polskou situaci a nám nabízel dostatečné zamyšlení nad tím, kdo jsme a kam patříme.

Také jiné zdroje uvádí, že docházelo ke sbližování obyvatelstva s polskými vojáky. Jako hlavní důvod je uváděno to, že naši lidé jim rozuměli. Češi se jim snažili vypomáhat nejvíce jídlem.

Celkově lze říci, že ve vzájemném vztahu mezi armádou a českým obyvatelstvem nacházíme jedinečné prvky svědčící o již výše zmíněném vědomí slovanské vzájemnosti. Přátelské vazby se vytvářely mezi českým obyvatelstvem a vojáky slovanských národností bojujících v rakouských plucích.

V další kapitole se zaměříme na některé události po bitvě u Hradce Králové.

---

¹⁰⁴ MICHL, Karel. *Příběhy o vojně 1866: k 110. výročí velmocenského střetnutí, při kterém trpěli a umírali prostí lidé*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1976. s. 92.

¹⁰⁵ MICHL, Karel. *Příběhy o vojně 1866: k 110. výročí velmocenského střetnutí, při kterém trpěli a umírali prostí lidé*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1976. s. 93.

4. Události po bitvě u Hradce Králové

Jakými strastmi muselo projít české obyvatelstvo v oblastech postižených válkou, si dnes jen těžko dokážeme vůbec představit. Natož pak hrůzy, utrpení, pocit zmaru, ponížení, vyčerpání a neskonaleho smutku, jenž prožívalo po svém návratu domů do vsí a měst poničených válkou. Některá úskalí spojená s návratem domů z nuceného „exilu“ si popíšeme níže.

4. 1. Smutný to návrat domů

Ubohé obyvatelstvo, které bylo napospas vydáno vojenské vřavě a muselo snášet ústrky a plenění nepřátelským vojskem, jehož konec učinilo až podepsání míru. A pak se téměř s holýma rukama vrhnout do nápravy všech škod, které byly vojskem napáchány. Byla to těžká doba a v některých rodinách, kde ve válce přišli o své nejbližší ještě o to horší a smutnější. Byla to snad víra v lepší časy, která hnala naše předky vpřed při odstraňování a likvidaci válečných škod.

Válkou v roce 1866 byl také poznamenán život civilního obyvatelstva v pevnostech. Jedinečné vzpomínky na život v pevnosti královéhradecké za války 1866 sepsal Ignát Herrmann. Na život v pevnosti se zaměříme v další kapitole.

4. 2. Pevnost královéhradecká

Jedinečný dojem ze života v pevnosti poskytnul ve svých vzpomínkách i dr. Josef Štolba, který popisuje „hrůzyplnou“ hradeckou pevnost čtyřicátých let devatenáctého století: „Kolem do kola samé pevnůstky, bašty, kasematy a kasárna, zevnější i vnitřní brány jako tunely, a domy obyvatelstva civilního tak stísněné v uličkách úzkých a klikatých, že bylo na podiv, jak možno tolik lidí do nich stěsnati.“¹⁰⁶

Dne 3. července zůstalo v pevnosti 435 civilních obyvatel, kteří si zajistili potřebné množství předepsaných zásob a stali se svědky porážky rakouské armády, ale hlavně jejího

---

¹⁰⁶ ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí: vzpomínky ze života, z divadla a z literárních styků I.* 1. vyd. V Praze: Máj, 1906. s. 4.

bezhlavého útěku, kdy se mnoho utíkajících vojáků utopilo při překonávání řeky Labe, jež byla rozlita do široka okolo pevnosti.¹⁰⁷

Dle Jedličky se 3. července a po něm dostalo do města asi 3000 zraněných, pro které nebylo v prvních chvílích ani místo, ani jídlo, lékařský materiál či dostatečná péče. Ubozí leželi na podloubích vyrovnáni v řadách a vůbec všude tam, kde bylo pro ně trochu místa a klidu v jejich bolesti – ve školách, v kancelářích a dalších zařízeních.¹⁰⁸

Opětovné povolení pohybu obyvatel pevnosti ven a zpět bylo povoleno 16. července. 31. července 1866 na královéhradecké nádraží přijíždí po dlouhé době první vlak, přičemž poslední před válečnými událostmi odsud odjížděl v dopoledních hodinách dne 3. července. Dne 3. srpna vyjela poprvé po odmlce od 3. července 1866 z Hradce Králové c. k. pošta. Dne 6. srpna skončila v hradecké pevnosti do této doby držená válečná pohotovost. 11. srpna 1866 se do hradecké pevnosti opět vrací tradiční sobotní trhy, které se konají u Moravské brány mezi vodními a jezdeckými kasárnami.¹⁰⁹

V době války s Pruskem obyvatelé Hradce Králové nacházeli úkryt ve sklepích. „Postarejte se, abyste měli některou místnost pod zemí prázdnou, vyklizenou, pro případ bombardování. Aby tam nebylo zbytečných hořlavých věcí. Nemůže se vědět...“ „Na toto upozornění a po třetí vyhláše úřední odebral se otec s námi oběma chlapci do sklepů, z nichž jeden, hledící okénky do dvora a tedy nejvíce chráněný, vyklidili a čistě vymetli. Snad nadejde doba, že v něm budeme hledati útulek.“¹¹⁰ Komisi, která pátrala po hradeckých sklepeních v roce 1933, nebyla prokázána existence chodby, jenž by spojovala pevnost hradeckou s pevností josefovskou. Neprokázalo se ani propojení podzemních chodeb mezi domy na Velkém náměstí, jak uvádí Kalina ve svém průvodci Královéhradecké obrázky.

Válka v roce 1866 změnila obraz krajiny, kterou prošla. Z nařízení pevnostního velitele se započalo s kácením 14. června 1866. Byla porážena stromořadí lemující pravý břeh Orlice. Následovala další. V roce 1867 proběhla rozsáhlá revitalizace zeleně.¹¹¹

Po bojích probíhajících v průběhu celého válečného konfliktu bylo třeba zajistit péči o raněné, která ne vždy byla přiměřená a dostatečná. Na její průběh se zaměříme v další kapitole.

---

¹⁰⁷ Srov. JEDLIČKA, Otakar. *Boje v Čechách a na Moravě za války roku 1866. Díl 3: Události po bitvě královéhradecké až do uzavření míru*. 1. vyd. Pardubice: Tiskem a nákladem F. & V. Hoblík, 1883. s. 84.

¹⁰⁸ Srov. JEDLIČKA, Otakar. *Boje v Čechách a na Moravě za války roku 1866. Díl 3: Události po bitvě královéhradecké až do uzavření míru*. 1. vyd. Pardubice: Tiskem a nákladem F. & V. Hoblík, 1883. s. 84, 85.

¹⁰⁹ Srov. JEDLIČKA, Otakar. *Boje v Čechách a na Moravě za války roku 1866. Díl 3: Události po bitvě královéhradecké až do uzavření míru*. 1. vyd. Pardubice: Tiskem a nákladem F. & V. Hoblík, 1883. s. 86, 87.

¹¹⁰ HERRMANN, Ignát. *V pevnosti: vzpomínka z roku 1866*. 1. vyd. V Hradci Králové: Městská rada, 1936. s. 24.

¹¹¹ Srov. CHAUER, Miroslav. Obyvatelstvo východních Čech a válka 1866. In: *Sborník pedagogické fakulty v Hradci Králové: IV. řada společenskovední*. Státní pedagogické nakladatelství, 1968. s. 179 - 192. s. 181.

4. 3. Péče o raněné

V této práci by neměla být zapomenuta péče o raněné vojáky, a to hlavně z pohledu jak k této problematice přistupovaly obě velmoci – Prusko a Rakousko. Vzhledem k tomu, že v rozhodující bitvě u Hradce Králové proti sobě onoho osudného 3. července stálo téměř 440 000 vojáků na obou stranách, přičemž na straně rakouské to bylo 215 134 a na straně pruské 220 982, jednalo se tak o druhou největší bitvu 19. století, co se týká počtu osob.¹¹²

V této bitvě také poprvé sehrála svou roli organizace Červený kříž.¹¹³ Podstatný rozdíl byl v tom, že Prusko přistoupilo k Ženevské konvenci už v roce 1864, a tak na bojišti královéhradeckém bylo možno vidět pruské ošetřovatele a nosiče zraněných označené bílou páskou s červeným křížem, kteří pomáhali jak zraněným na bojišti, tak i v následné péči o ně. V pruských nemocnicích pak byli ošetřováni i vojáci rakouští. Rakouská strana ratifikovala Ženevskou konvenci až na přímý podnět císaře dne 21. července 1866.¹¹⁴

Z lékařského hlediska smutné osudy zraněných vojáků ovlivnilo hned několik faktorů. V literatuře je často zmiňováno, že tyto faktory ovlivňovaly situaci raněných spíše na prohrávající rakouské straně. Prvním udávaným faktorem je zaostalost výstroje a zbraní rakouského vojska, které stále ještě bojovalo s tzv. předovkami.¹¹⁵ Pruští vojáci byli do této války vybaveni modernějšími zbraněmi zadovkami či jinak řečeno jehlovkami. Od tohoto se odvíjí i fakt, že pokud díky modernějšímu systému pušky mohl pruský voják vystřelit vícekrát než voják rakouský, zákonitě měla rakouská strana více zraněných.¹¹⁶

Důležité bylo raněné na bojišti co nejrychleji najít a odklidit do bezpečí. Tuto povinnost plnili nosiči raněných a vojáci, kteří byli zrovna na blízku. Na bojišti pomáhali i dobrovolníci

---

¹¹² Více osob – 482 000 se utkalo v „Bitvě národů“ u Lipska (16. – 19. října 1813), která se stala rozhodující a největší bitvou napoleonských válek a této, co do počtu osob patří tedy prvenství.

¹¹³ Červený kříž – humanitární organizace, která v současné době pomáhá v místech válečných konfliktů, přírodních katastrof atd. Formálně byla založena v roce 1863 pěti muži jako reakce na vysoké počty raněných v bitvě u Solferina v roce 1859. Své premiéry v Čechách se dočkala právě v rámci prusko – rakouské války v roce 1866.

¹¹⁴ Srov. CHVOJKA, Aleš. ŠRÁMEK, Josef. *1866: Malá encyklopedie prusko-rakouské války: k expozici Muzea války 1866 na Chlumu*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2015. s. 78, 79.

¹¹⁵ Předovka – rakouská puška tzv. předovka, zkonstruovaná Josefem Lorenzem, která se nabíjela tím, že voják nasypal přesně připravenou dávku střelného prachu zepředu do hlavně a poté napěchoval, vložil projektil a znovu napěchoval. Do zadní části voják vkládal ještě třaskavou kapsli. Při úderu kladívka do kapsle po stisknutí spouště došlo k zapálení střelného prachu a k následnému vypálení projektilu z hlavně. Byla opatřena odnímatelným bodákem pro boj zblízka. Odborníci se shodují v tom, že její obsluha byla zdlouhavá proti dosaženému výslednému efektu. Uvádí se, že zatímco rakouský voják vystřelil předovkou jednou, pruský voják zadovkou (jehlovkou) třikrát až pětkrát. (Zdroj: CHVOJKA, Aleš. ŠRÁMEK, Josef. *1866: Malá encyklopedie prusko-rakouské války: k expozici Muzea války 1866 na Chlumu*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2015. s. 64.)

¹¹⁶ Srov. WONDŘÁK, Eduard. *Krev smyly deště: osudy a utrpení roku 1866*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1989. s. 9, 10.

např. studenti z vratslavské univerzity. Zranění se dělila na případy, jež byly absolutně beznadějně, a tito zranění končili uloženi ve stodolách na slámě bez možnosti účelně jim poskytnout pomoc. Následovali těžce zranění, kteří museli být ihned ošetřeni nebo operováni, a následně pak klasifikace zraněných pokračovala stále k lehčím případům ošetření.¹¹⁷

Velmi brzy se přišlo na to, že zdravotnický personál, který je přítomen nemůže ani zdaleka dostačovat na pomoc zraněným. Do péče o zraněné se ve východních Čechách zapojilo mnoho civilních ošetřovatelů. Ať se jednalo o dobrovolné samaritány, mnichy v Kuksu a Nechanicích, milosrdné sestry v Hořiněvsi a Trutnově, řádové sestry ve Dvoře Králové, členové evangelického řádu johanitů, milosrdné bratry v Novém Městě nad Metují, řádové sestry a diakonistky z Pruska a nespočetné množství obyvatel obcí poblíž míst dílčích bojů a rozhodující bitvy, v jejichž domech či stodolách dostalo naději na uzdravení a zotavení i několik vojáků na jeden dům.¹¹⁸ Nejlepší podmínky pro nemocné panovaly v lazaretech zřízených v Nedělišticích, Hořiněvsi a Čištěvsi, jež vedl prof. Wilms. Jako všechno i péče o zraněné byla hlavně o tom, jak k tomu který lékař přistupoval a zda byl schopen společně se svým personálem těžce zraněným připravit důstojné podmínky pro léčbu či u nevyléčitelných případů pro odchod ze světa. Neutěšené podmínky prý panovaly v lazaretu na Hrádku u Nechanic.¹¹⁹

Jak a kde probíhala péče o nespočet zraněných? Již bylo zmíněno výše: mimo narychlo zřízených lazaretů všude tam, kde se pro ně našlo jen trochu místa. Léčba zraněných se odehrávala ve stodolách vesnických stavení ve vsích poblíž míst bojů a v chalupách místních obyvatel. Vzhledem k tomu, že vojáci byli téměř vždy těžce zraněni, rozsah jejich zranění vyžadoval většinou amputaci.

---

¹¹⁷ Srov. WONDŘÁK, Eduard. *Krev smyly deště: osudy a utrpení roku 1866*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1989. s. 16, 17.

¹¹⁸ WONDŘÁK, Eduard. *Krev smyly deště: osudy a utrpení roku 1866*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1989. s. 15.

¹¹⁹ Srov. WONDŘÁK, Eduard. *Krev smyly deště: osudy a utrpení roku 1866*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1989. s. 32.

5. Kaleidoskop vzpomínek na válku 1866 a události s ní spojené

Během mého bádání k tématu bakalářské práce jsem objevila spousty zajímavých pramenů, knih, příspěvků, vzpomínek a často jenom zmínek, které podnítily mé opětovné úsilí hledat, číst, vyhodnocovat a přemýšlet. V tomto stadiu se pro mě stalo nejtěžším úkolem to, které vzpomínky v mé práci budou upřednostněny. Ve výběru nakonec prošly vzpomínky Aloise Jiráska a JUDr. Hieronyma Rotha. Vzpomínky ostatních přímých účastníků válečné vřavy v roce 1866 byly použity v předešlém textu, a proto jsem se rozhodla, že vzpomínky těchto dvou pánů přiblížím v následující kapitole.

5. 1. Alois Jirásek vzpomíná

Hronovský rodák Alois Jirásek ve svých pamětech zachytil osudové okamžiky válečného roku. Tehdy byl studentem tercie německého benediktinského gymnázia v Broumově. Čím dále častěji a určitěji se dle Jiráska ozývaly hlasy o tom, že bude vojna s Pruskem. Vzhledem k tomu, že z Broumova nebylo daleko k hranicím s Pruskem, začalo si místní obyvatelstvo všimnout toho, že pruské vojsko se stahuje k hranicím.¹²⁰

Z Hronova obdržel psaní s novinou, že u strýce Seidla mají hlavní stráž rakouští husaři a jejich rytmistr, ten, že je zlý jako čert. Civilní obyvatelstvo bývalo často svědky nějaké té výplaty a ústrků řadových vojáků jejich nadřízenými, ať to již bylo oprávněně či nikoli. Toto se dle svých pamětí mladý Jirásek dozvěděl v měsíci květnu. Květen je dle dostupných zdrojů povětšinou u všech informátorů měsícem, kdy se předzvěst následující války rozšířila na téměř všechny skupiny obyvatelstva.

I protože školní rok v té době trval až do konce července, většinou od žáčků malých i velkých bylo kvitováno, že školní výuka měla končit toho roku již počátkem měsíce června. Těšili se z nadcházejících prodloužených prázdnin. Kdyby jen tušili, čím budou vykoupeny. Na gymnázium v Broumově se dle nařízení rozdávalo vysvědčení toho školního roku 19. června. Mladého Jiráska si toho dne v Broumově vyzvedl otec. Cestou k domovu potkali dva rakouské dragouny, což byla pro mladého Jiráska první hlídka, kterou té války spatřil.

---

¹²⁰ Při psaní celé této kapitoly jsem vycházela z knihy: JIRÁSEK, Alois. *Z mých pamětí*. 2. vyd. V Praze: J. Otto, 1911. s. 222 – 250.

Od otce se dozvěděl, že husaři již z Hronova odjeli, ale přibyli k nim zase příslušníci pěchoty – čeští vojáci od plzeňského pluku, z nichž jeden je ubytován i u Jirásků. Ve svých vzpomínkách si ho zachoval jako dobromyslného vojáčka, jenž z války velké potěšení neměl. Neustále pečoval o svou uniformu, aby byla stále tak, jak má být.

Dva tři dny po oslavě Jiráskova svátku Hronovem proletěla zpráva, že na Broumovsku již očekávají nepřítele. Největší strach měli lidé z jeho rabování, proto se snažili co možná nejlépe ukrýt cenné předměty. Schovávali je do sklepů i zazdívali.

„Poplašené zprávy jen pršely. A každá ještě letem rostla, zveličovala a nové plodila. Ta nejdivočejší zněla: Prušáci, že již vtrhli na Broumovsko, že rabují a berou na vojnu, všechen mladý lid, že odvádějí. Z toho panika.“¹²¹ Dne 26. června 1866 se hodně lidí dalo na útěk. Byli to hlavně lidé z Policka, Broumavska, kteří utíkali pěšky nebo na vozech. Těch lidí byly houfy, utíkaly dále do kraje, kde tyto podivné průvody, ve kterých šli lidé v nedělním či všedním šatě, způsobovaly paniku a zmatek. Lidé začali prehat i z Hronova. Ti, co neprechli, zaháněli alespoň dobytek do lesů, na odlehlá zákoutí, a tak místa, kde se jindy nepotkalo ani živáčka, najednou ožívala.

Prvního pruského vojáka uviděl Jirásek ráno 27. června 1866, byl to hulán¹²² v modrém kabátci se žlutými výložkami. Tento se ptal susedky, která byla venku, zda tu nejsou nějakí rakouští vojáci. Po chvíli odjel a brzy za ním přiklusali další huláni, až jich byl celý houf. Na dosah měli četu plzeňského pluku, která byla v Hronově ubytována a teď zůstala ukryta u hřbitova, avšak nezaútočili na ni.

Za hulány přicházela pěchota v tmavomodrých kabátcích, v helmicích, tmavošedých kalhotách a v botách podobným nízkým holínkám. Přišli za rachotu bubnů, za zvuků píšťal. Melodie, kterou hráli, zůstala Jiráskovi v paměti. Prachem pokryti kráčeli po silnici k Náchodu, ale jak posléze zjistil, tak nejenom po silnici, ale i po poli. Kde, jak Jirásek vzpomíná, tak chvíli potom, co vešly do pole jejich houfy, bylo po žních. Na poli se někteří usadili k odpočinku a chodili si do blízké řeky pro vodu. Jirásek se osmělil a jednoho z nich se zeptal, zda jich táhne hodně. Na svou, jak sám říká, naivní studentskou otázku dostal odpověď: „Milion.“

Když přišel zpět do stavení, bylo zde černo Prušáků, kteří kupovali od jeho matky chléb. Většinou platili. Bez zaplacení odešel snad jen ten, komu nemohli ihned vrátit na „velký peníz.“ Toto byly začátky války, kdy bylo jídla ještě relativně dost a fungovalo i zásobení vojska

---

¹²¹ JIRÁSEK, Alois. *Z mých pamětí*. 2. vyd. V Praze: J. Otto, 1911, s. 226.

¹²² Hulán – příslušník pruského těžkého jezdeckva. (Zdroj: CHVOJKA, Aleš. ŠRÁMEK, Josef. *1866: Malá encyklopedie prusko-rakouské války: k expozici Muzea války 1866 na Chlumu*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2015. s. 54.).

proviantem. Po této zkušenosti vylekaná matka posílala Jiráskovi s utrženými penězi do lesa, což odmítl, protože divadlo, jemuž mohl přihlížet, bylo pro něho natolik fascinující a žádný strach si on sám v těchto chvílích nepřipouštěl.

Proudy vojska kráčeající po silnici pod okny jejich chalupy nebraly konce, v některých chvílích by nebylo možno přeběhnout na druhou stranu k sousedům. Myslivci v čákách, pěchota v helmicích, pískající pištcí, důstojníci na pěkných koních, prapory pěších a zase jízda, děla a vozy – podivný kaleidoskop a kakofonie zvuků. Ráno minulo jako okamžik, Jirásek stále viděl, i když oči zavřel nekonečné proudy pruského vojska. A pak zdaleka z náhodské strany zaduněly temné rány dělové, co se kde děje? Nevěděli v tuto chvíli nic. Zástupy vojska stále přicházely. Hospody ve městě byly obleženy. V hostinci Jiráskova strýce pana Seidla se občerstvil a ubytoval i pruský korunní princ, pozdější císař Fridrich III.

Následně se dozvěděli, že k prvním srážkám došlo už dne 26. června u hranic rakousko – pruských, poblíž Náchoda u řeky Metuje. 27. června se Jirásek z domu už moc nedostal, zastavovali zde stále noví a noví vojáci, kteří sháněli jídlo a pití. Jirásek fungoval i jako překladatel. Zmiňuje také v souvislosti s tímto dnem setkání s pruským vojákem „Pomořanem“,¹²³ jež později neblaze prosluli svým drsným chováním.

Jirásek vzpomíná i na tu noc u nich v chalupě, kdy zde měli ubytované pruské vojáky, kteří měli nastlanou na podlaze slámu. Mezi nimi bylo i pár Poláků, ze kterých si Prusové dělali šprýmy a vysmívali se jim. Jak jinak, když to byli právě ti „národové neněmečtí nečistí.“

Snad už večer 27. června byli na hronovské náměstí přivezeni první zranění. I když se jednalo o samá lehčí zranění, tak tu podívanou na pobledlé tváře, do kterých se zapsalo prožité utrpení, nelze zapomenout.

28. června 1866 se opakovala podobná situace – všude houfy vojska shánějící jídlo. Tentokrát bitva pokročila k České Skalici. Přes Hronov začaly proudit transporty s raněnými, na něž byl bídný pohled. Tyto transporty neustávaly ani 29. června na svátek svatého Petra a Pavla.

Dne 30. června se rozšířilo, že v blízkosti Náchoda stále leží naši zranění, o které nikdo nepečuje. Jirásek se na popud svého otce vydává společně s dalšími pomáhat zraněným – s obvazy a občerstvením. Situace však nebyla tak zlá, jak se do Hronova doneslo. Bylo postaráno nejenom o pruské vojáky, ale i o naše. Leželi na slámě na náměstí, ale i v kostele a na zámku. Někde bylo vidět bílý kabátec vedle modrého. Dva, kteří ještě před krátkou chvílí proti sobě bojovali, tu teď leželi vedle sebe. Zvláštní úskalí a náhody válka předkládá.

---

¹²³ Pomořan – obyvatel Pomořanska, které připadlo v roce 1815 Prusku.

Stejně se ale Jirásek se svými druhy vydal na bojiště „Na Brance“ u Náchoda, které na první pohled zdálo se být uklizeno a v pořádku. Mnoho čerstvých hrobů po cestě z Náchoda k Vysokovu bylo. Ale i tak mnoho mrtvých zde ještě našli. A ten pohled na zničenou úrodu, rozstřílený les.

Na bojišti - pruská stráž, pár vesničanů hloubících hroby a v tom krásném parném dni s modrým nebem vzduch tak těžký zápachem mrtvol, mrtvých koní, jejichž nafouklá těla už byla pomalu v rozkladu. Zápach byl tak nesnesitelný, že Jiráskovi museli dát napít rumu, aby mohl pokračovat dál. Zranění již na bitevním poli žádní nebyli.

Ale ještě řady mrtvých rakouských i pruských vojáků v různých polohách, okolo nich helmice, čáka, tornistry, které většinou už byly otevřené – cenné věci z nich zmizely, méně cenné zůstaly. I na tomto neštěstí, jak to tak bývá, měl někdo užitek – těmto lidem se říkalo „hyeny bojiště.“ Jak Jirásek píše: „Pohled to byl žalostný.“

V Hronově se také s láskou a obětavostí ujali raněných. Naproti Jiráskovým ležel v jiném stavení Rusín z oblasti Haliče, kterému Jirásek na vyzvání své matky nesl jahody. Těch už si ani nevšimnul a brzy tento už starší muž zemřel. Jeho rodina se ho jako mnoha jiných, nikdy nedočkala. Většina raněných, kteří byli do Hronova převezeni, však přežila a uzdravila se.

Na bojišti bylo rozházeno i plno dopisů, jejichž kupku si Jirásek odnesl. Byly mezi nimi listy moravské, české, polské, německé. Snad všechny měly společné přání, aby Bůh jejich adresáta zachoval a panenka Maria ochránila.

3. července 1866 ráno drobně přšelo a celý den bylo sychravo a pod mrakem. To ráno v dálce bylo slyšet střelbu z děl, která dlouho neustávala. Domněnky o místě bojů byly různé – nejčastěji padala ta, že se bojuje u Hradce Králové vzhledem ke směru ústupu rakouského vojska. Někteří říkali, že Prusové bombardují pevnost josefovskou, jiní, že hradeckou. Ve všech však klíčila předzvěst, že se děje cosi rozhodného.

Probíraly se různé alternativy, co bude, když bude a pomalu začaly kolovat první zvěsti o rakouské porážce. Nejhuře se kritika snášela na hlavu Benedeka a Clam – Gallase.

Dále do Hronova již zprávy proudily pramálo. Až po uzavření míru v měsíci srpnu táhly téměř stejné zástupy pruských vojáků jako v červnu přes Hronov zpět do Pruska. Tyto přesuny trvaly i v měsíci září.

Když skončily nekonečné vojenské přesuny, udeřil nový číhající nepřítel v podobě cholery. Ještě dlouho se pak o válce té mluvilo...

Zápisky pamětníků této války se většinou víceméně navzájem podobají vyprávění Aloise Jiráka a lze v nich hledat stejné znaky jako lítost, smutek nad zmařenými životy všech, kteří v této hrozné válce padli, ať na jedné, tak na druhé straně.

Z paměti Jirákových, oproti pamětem Josefa Volfa, rolníka z Máslojed a Josefa Košťála, rodáka nedělišťského, nevznívá pocit, že by po přechodu vojska jejich dům trpěl chudobou, že by se dostali do situace, kdy by neměli co jíst, jak je to často patrné z paměti Volfových a Košťálových a nejenom z nich. Toto lze snad přisoudit i tomu, že v čase po rozhodné bitvě načas nebylo mezi námi a Pruskem žádných hranic. Zboží se volně donášelo či dováželo z Pruska. Nebyla, jak píše sám Jirásek, nouze o sůl, cukr ani tabák. Zřejmě tedy čím blíže k hranicím pruským, tím větší možnosti získat zboží za utržené peníze od pruských vojáků. Ve vnitrozemí se lidé často potýkali s tím, že peníze byly, ovšem nebylo, co by se za ně koupilo. Tolik tedy k vyprávění Jirákovu.

5. 2. Ze vzpomínek JUDr. Hieronyma Rotha aneb něco málo o pruské humánnosti

Jak již padla zmínka v mé práci, tak často jediní, kdo zůstávali ve městech a obcích po zhroucení rakouského byrokratického aparátu v průběhu války 1866, byli zastupitelé v čele se starosty. Nejinak tomu bylo i v Trutnově. Ten, kdo se zde stavěl před své obyvatele v dobách nejtěžších jako ochranný štít odvážně a obětavě byl starosta Hieronymus Roth. Zaslouženě se těší pozornosti jeho vzpomínky spojené se zavlečením do pruského zajetí společně s několika civilními obyvateli města Trutnova.¹²⁴

Před vypuknutím prusko – rakouského sporu bylo město Trutnov střediskem a hlavním trhem se lněnou přízí nejen pro Rakousko, ale i pro severně ležící Německo. Město Trutnov mělo s Prusy dobrou zkušenost, protože obchodní styky na každotýdenních trzích mezi Prusy a Rakušany probíhaly v přátelské atmosféře. Obava z následujícího konfliktu mezi Pruskem a Rakouskem měla pro obchodníky vliv přímo katastrofální. Poptávka po přízi upadla a zdejší textilky redukovaly pracovní dobu na minimum. Úměrně tomu se snižovaly platy dělníků. Ochromeno tak bylo celé průmyslové odvětví na Trutnovsku. Vzhledem k tomu, že v okolí se zastavily všechny probíhající stavební práce, ocitly se bez práce stovky řemeslníků. Někteří

---

¹²⁴ Při psaní celé této kapitoly jsem vycházela z českého překladu knihy: ROTH, Hieronymus. *Osmdesát dnů v pruském zajetí a bitva u Trutnova 27. června 1866*. 1. vyd. V Trutnově: Muzeum Podkrkonoší, 2011. A dále z originálu této knihy: ROTH, Hieronymus. *Achtzig Tage in preussischer Gefangenschaft und das Treffen bei Trautenau am 27. Juni 1866*. 3. Aufl. Trautenau: Verlag von Georg Lorenz, 1899.

z nich pracovali v blízkém Prusku a tito byli nuceni Prusko opustit. Provoz na hranicích se omezoval, až ustal docela.

Nejenom tyto okolnosti přispěly k tomu, že zastupitelé města Trutnova se dívali do budoucnosti s obavami. Nedostávalo se jim žádných úředních zpráv a propozic. Vše, co se dozvěděli, bylo soukromou cestou. V případě, že by se Prusové přiblížili, mělo dojít ke stažení přednostů zdejších c. k. úřadů a s nimi také celního ředitele, četnictva, finanční stráže, a zaměstnanců pokladního a telegrafního úřadu. Dne 27. května 1866 do Trutnova přibyl štáb dragounského pluku knížete Windischgrätze se dvěma eskadronami dragounů, které byly ubytovány v Trutnově a ve vsích Poříčí a Staré Město. Na sousedním pruském území a zejména v dnes polském příhraničním městečku Lubawka a okolí, jenž v roce 1866 leželo na prusko – rakouské hranici, se nacházelo větší množství vojska od všech druhů zbraní. Na obou stranách hranice se pohybovaly průzkumné patroly, které se staly pro místní obyvatelstvo úkazem neodvratné nadcházející války.

Vojáci i důstojnický sbor přibývší do Trutnova žili s místními obyvateli ve shodě a ti se jim snažili jejich pobyt ve městě zpříjemnit. Dne 21. června 1866 bylo v Trutnově pobývajícím důstojníkům doručeno vyhlášení války Rakousku. Po nastalých událostech, ke kterým přispěly i zprávy o obsazení Saska Prusy, bylo velice těžké udržet obyvatelstvo ve městě. V této době se také úplně uzavřela hranice. Síla našeho hraničního osazenstva se nezvyšovala v přímé úměře s přibývajícím vojskem pruským. Krkonošské snadno opevnitelné a bránitelné průsmyky zůstaly neobsazeny. Mnoho trutnovských obyvatel v této době pomýšlelo na útěk. Roth je přemlouval, aby zůstali, přičemž jim vysvětloval, že příchozí armáda je z vysoce civilizovaného pruského státu, a tak nemusí mít obavy. Dne 8. června proběhlo poslední předválečné zasedání obecního výboru v Trutnově, na němž bylo mimo jiné dohodnuto, že město se bude snažit přijímat příchozí pruské vojáky, co nejvýše humánně. Vždyť tito přece půjdou proti státu a ne proti soukromým osobám. Kdyby jenom trutnovští tušili, jak moc se ve svém úsudku zmýlili.

Roth před vpádem pruských vojsk vsázel na pruskou humánnost a civilizovanost. Nabádal k přátelskému přijetí pruských vojsk a odrazoval civilní obyvatelstvo od toho, aby jakkoliv zasahovalo do armádních záležitostí. Tento postup zvolil i z obavy před pruskými sankcemi.

Dne 26. června vešlo ve známost, že k Trutnovu se přesouvá větší množství, jak pruských vojáků, kteří jsou v Bernaticích a Zlaté Olešnici, tak rakouských, jenž se blíží ve směru od Dvora Králové nad Labem. S večerem se sám Roth přesvědčil, že rakouské vojsko je přítomno již od Stříteže. Čas jejich odchodu a jeho směr nebyl v tuto chvíli znám. 27. června 1866 ráno přišlo od rakouské armády nařízení, aby bylo uvařeno na 9. hodinu pro čtyři

eskadrony¹²⁵ dragounů. Vzápětí do Trutnova přišla zpráva, že část dragounů bojuje s přicházejícími Prusy u Poříčí. Od Poříčí přicházely do Trutnova dragounské jednotky, které dále táhly na Dvůr Králové nad Labem. U civilního obyvatelstva panovalo rozčilení v očekávání věcí příštích. Následně se z trutnovské věže daly přesně sledovat pruské jednotky, které se zastavily u Poříčí. V deset hodin pak pruské jednotky vnikly do neobsazeného města. Na žádost pruského důstojníka byl Roth vyveden ze svého bytu. Tento ho požádal, aby jim ve městě poskytl byty pro důstojníky, stáje pro koně a na druhou hodinu prostřít pro 18 vysokých důstojníků. Dále se na Rotha obrátil s dotazem, zda ve městě není rakouské vojsko. „Na tuto poslední otázku jsem mu odpověděl: „Mimo dragouny, se kterými jste se dnes střetli a kteří se asi před hodinou stáhli, není v Trutnově žádné rakouské vojsko.“¹²⁶

Jaké nedozírné následky měla mít odpověď na otázku, v tuto chvíli těžko, kdo tušil. Rakouští vojáci totiž neodtáhli směrem ke Dvoru Králové, ale ukryli se v nepřehledném kopcovitém terénu na dosah Trutnova.

Před jak těžké úkoly byli v době prusko – rakouské války stavěni zástupci měst a obcí si lze jen těžko domyslet, proto zde jako exemplární případ uvádím, o co žádal Rotha pruský plukovník. Tento žádal o maso, chléb, špek, pivo, víno, pálenku a sýr pro sebe a 3000 mužů, čím více, tím lépe. Na převoz proviantu do tábora mělo být vyčleněno 20 zapražených vozů. Tyto rekvizice měly být připraveny do pouhé půl hodiny. Během půlhodiny také bylo obsazeno celé město pruským vojskem. Trutnovskými obyvateli příchozím bylo bez problémů a ochotně poskytováno občerstvení. V tuto chvíli, kdy prusští vojáci odpočívali, se ke slovu dostala rakouská armáda, která nepozorována přihlížela tomuto přísunu pruského vojska do Trutnova.

Pruské jednotky obsazovaly domy naproti vrchům, v nichž se to hemžilo rakouským vojskem. Pokud byly dveře domů zamčené, byly vyraženy. Majitelů domů se nikdo na nic neptal. Prusové prohledávali velmi neurvalým způsobem i domy za účelem, že by zde snad mohli nalézt rakouského vojáka. Ačkoliv obyvatelé Trutnova pruským vojákům poskytli vše, co měli k jídlu a pití, tito se k nim chovali velmi nepřátelsky. V probíhající vojenské vřavě se obyvatelé s obavami ukrývají do vnitřních, co nejvíce chráněných místností svých domů.

Je všeobecně známo, že jedinou dílčí porážku v bojích války roku 1866 utrpěli Prusové právě v bitvě u Trutnova. Na vrub této skutečnosti bylo přičteno i jejich nevybíravé chování k trutnovským obyvatelům. Pro trutnovského starostu a několik dalších obyvatel Trutnova mělo

---

¹²⁵ Eskadrona (někdy také švadrona) – označení pro jednotku vojenského jezdeckva na úrovni roty. Mohla čítat od 75 do 200 vojáků.

¹²⁶ ROTH, Hieronymus. *Osmdesát dnů v pruském zajetí a bitva u Trutnova 27. června 1866*. 1. vyd. V Trutnově: Muzeum Podkrkonoší, 2011. s. 13.

toto vítězství hořkou příchutí v podobě odvléčení do pruského zajetí, lživých obvinění a pomluv.

28. června 1866 byl Roth transportován se svými spoluzajatci do Landeshutu¹²⁷ Z Trutnova odešel, aniž by mu bylo Prusy dovoleno se rozloučit se svou rodinou. Všechna obvinění trutnovských byla dle Rotha založena na nepodložených a nesmyslných svědectvích. Následně jejich cesta pokračovala těžkým pochodem a transportem do tehdy pruského města ve Slezsku – Hlohova. Že během cesty zajatci trpěli hlady, žízní a ústrky Prusů, snad netřeba dodávat.

„Daleko před Landeshutem, kde nás naprosto zvířecky přivítal neuvěřitelně odlidštěný dav, jsme poprvé slyšeli, že jsme opařili pruské vojáky vařicím olejem a vodou. Vojáci od trénu nás tloukli dlouhými biči, hlavně mě. Jakýsi netvor prolomil eskortující pionýry¹²⁸ a vrazil mi ostruhu do lýtka tak, že jsem ihned cítil, jak mi teče krev. V Landeshutu byl manévr s dvojitým zastavením zopakován. Zde jsme zjistili, že zážitky z Libavy je možné překonat. Byli jsme bití, bylo po nás pliváno, byly po nás házeny výkaly a kameny.“¹²⁹

Z Rothových pamětí vyplývá, že vůči fyzickému násilí a týrání se již pomalu stávali apatickými. Prusové se je však pokoušeli tyranizovat psychicky a vynucovat na nich potvrzení svých smyšlených tezí a křivých obvinění pod pohrůžkou fyzického násilí a zabití.

Situace se zdála lepší poté, co dorazili do Hlohova. Vojáci je oddělili od civilního obyvatelstva. Chování bylo způsobilnější a klidnější ve snaze zabránit jakémukoliv násilí. Takto byli zajatci přesunuti do pevnosti Hlohov. V žebříčku surového zacházení podle Rotha ze všech měst, kterými prošli, získal prvenství Landeshut. V Hlohově došlo k jejich uvěznění. Všichni mimo Rotha, který dostal samotku, byli v celách po dvou.

Civilní úředníci, kteří za vězni přicházeli, tvrdili, že pro ně nemohou nic udělat a z vojenských nepřicházeli nikdo. Bylo hrozné trávit dny v poutech, bez možnosti pohybu venku, bez jakékoliv činnosti, bez informací. Jak píše Roth, pro někoho, kdo je zvyklý každodenně duševně pracovat, je tato situace přímo zdrcující. 16. července 1866 mohl Roth poprvé s dohledem napsat své ženě. 3. srpna 1866 navštívili Hlohov dva občané města Trutnova, kteří chtěli vězně navštívit. Byli neslušně odmítnuti. Posléze Rothovi začaly být

---

¹²⁷ Landeshut – polsky Kamienna Góra, město ležící roku 1866 v pruském Slezsku nedaleko českých hranic, dnes na území Polska. (Zdroj: ROTH, Hieronymus. *Osmdesát dnů v pruském zajetí a bitva u Trutnova 27. června 1866*. 1. vyd. V Trutnově: Muzeum Podkrkonoší, 2011. s. 17.).

¹²⁸ Pionýr – jejich úkolem bylo upravovat, případně i budovat cesty, stavět a bourat polní ležení a především stavět a bourat provizorní mosty. (Zdroj: CHVOJKA, Aleš. ŠRÁMEK, Josef. *1866: Malá encyklopedie prusko-rakouské války: k expozici Muzea války 1866 na Chlumu*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2015. s. 57.).

¹²⁹ ROTH, Hieronymus. *Osmdesát dnů v pruském zajetí a bitva u Trutnova 27. června 1866*. 1. vyd. V Trutnově: Muzeum Podkrkonoší, 2011. s. 27.

poskytovány duchovním Stillereem knihy ke čtení. V srpnu se vězňům dostává zpráv z domova v podobě dopisů. Po mírové ratifikaci na konci měsíce srpna se životní podmínky ve věznici ještě více uvolnily a vězni z Trutnova se měli možnost mezi sebou setkávat a povídat si na vězeňském dvoře. 13. září 1866 velitel pevnosti Hlohov trutnovským vězňům oznámil, že rozkazem ministra války budou propuštěni a předáni rakouským úřadům v Liberci.

„Tak jsme opustili Hlohov, po více než jedenácti týdnech bez výsledku, ba dokonce, aniž by nám někdo řekl, proč jsme byli zatčeni a proč se s námi zacházelo uvnitř Pruska hůře než s nejhoršími zločinci.“¹³⁰

Své vzpomínky Roth uzavírá připomenutím láskyplného a vřelého přijetí, jež se mu dostalo zpět po návratu do Trutnova.

---

¹³⁰ ROTH, Hieronymus. *Osmdesát dnů v pruském zajetí a bitva u Trutnova 27. června 1866*. 1. vyd. V Trutnově: Muzeum Podkrkonoší, 2011. s. 37.

Závěr

Ve své práci jsem kladla důraz zejména na to, abych čtenářům poskytla náhled na prusko – rakouský konflikt z úhlu pohledu, který je blízký mně. Ne snad, že bych jej někomu chtěla vnucovat, ale napadlo mě, že se snad najde někdo takový, kdo bude chtít na tuto otázku nahlížet stejně a takovému čtenáři jsem se snažila „vyšlapat cestičku,“ a tak ho pobídnout, aby ve svých úvahách a tezích pokračoval dál.

Rozhodně jsem si nekladla ve své práci za cíl ztratit se ve složitých vojenských strategiích a operacích tohoto, ačkoliv krátkého, ale přesto krvavého konfliktu. Ani jsem nechtěla řešit obsáhlý a stále aktuální problém, co že to vlastně Prusům vyhrálo válku. V tomto se spíše přikláním k autorům, kteří čtenáři nabídnou několik tezí a výsledný efekt z nich je na zvážení samotného čtenáře.

Snažila jsem se tento konflikt i s tím, co mu předcházelo, zasadit do Evropy, kde v průběhu 19. století docházelo ke vzniku moderních národů pod taktovkou nacionalismu. Bylo v mém zájmu v tomto proudu vystihnout pouto slovanské vzájemnosti a odpor ke všemu německému. Na vzpomínkách pamětníků pak ukázat a hlavně si uvědomit hrůzy, které vnáší každý válečný konflikt do místa, které svou neúprosnou silou zasáhne. Na to, že se nikdo nikoho neptá, zda se chce zúčastnit, prostě se najednou ocitá ve válečné vřavě. Kdo se ptal obyčejných lidí, žijících si poklidným životem, většinou drobných rolníků a zemědělců, na to, zda chtějí, aby byly pleněny jejich příbytky, políčka a jejich rodiny vyháněny ze svých domovů? Kdo se ptal mladých chlapců, zda chtějí bojovat za něco, co jim je na hony vzdáleno? Neptal se jich nikdo. I když od té doby v letošním roce uplyne už 150 let, lidé se z historie a z omylů svých předků snad nikdy nepoučí. Kdyby se totiž poučili, byli by naši předci i my ušetřeni několika válek a krvavých konfliktů. Podhoubí všech konfliktů je dle mého názoru v tom, že málokoho z nás dnes zajímá v nějaké hlubší míře historie, byť naše vlastní. A také to, že je mezi námi stále více takových lidí, kteří zapomněli, či snad nikdy ani nevěděli, co je to empatie, soucit a porozumění s trpícími.

Snad čtenářům tato práce osvětlí některé jejich mezery v poznání historie a možná je donutí se trochu zamyslet nad tím, že v tomto konfliktu mohli trpět i jejich předci. A hlavně přestanou brát každoročně pořádané vzpomínkové pietní akty na válku v roce 1866 jako „hraní na vojáčky,“ kde společně se svými dětmi stráví příjemné odpoledne, ale budou se jim snažit vysvětlit, proč, a co to vlastně znamená, jako se to i já snažím vysvětlovat svým dětem.

Na tomto místě by se slušelo poděkovat všem, kteří se na přípravě a realizaci vzpomínkových akcí podílejí a věnují jim svůj čas, čímž pro nás návštěvníky připraví nejen nevídanou podívanou, ale i exkurz do historie, který snad většině z nás nedá nikdy zapomenout na události roku 1866 a jejich dopad na české obyvatelstvo.

Sama bydlím v zóně bojiště 1866 u Hradce Králové. Každý den se pohybuju na místech, kudy kráčela historie, jenž se nesčetnými pomníčky padlým, tak hluboce vryla do fenomenologie zdejší krajiny. Stále na tyto události myslím a v duchu si kladu nespočet otázek, a tak pevně věřím, že na některé z nich jsem si odpověděla i ve své práci.

Použitá literatura

ANDERSON, Benedict. *Představy společnosti: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2008. 274 s. ISBN 978-80-246-1490-8.

BĚLINA, Pavel a Josef FUČÍK. *Válka 1866*. 1. vyd. Praha: Havran, 2005. 688 s. ISBN 80-86515-53-2.

BOROVÍČKA, Michael, Jiří KAŠE, Jan P. KUČERA a Pavel BĚLINA. *Velké dějiny zemí Koruny české: svazek XII.a (1860 – 1890)*. 1. vyd. Praha, Litomyšl: Paseka, 2012. 801 s. ISBN 978-80-7432-181-8.

GELLNER, Ernest André. *Nacionalismus*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. 133 s. ISBN 80-7325-023-3.

HERRE, Franz. *Císař František Josef I.: jeho život - jeho doba*. 1. vyd. Praha: Ikar, 1998. 430 s. ISBN 80-7202-336-5.

HERRMANN, Ignát. *V pevnosti: vzpomínka z roku 1866*. 1. vyd. V Hradci Králové: Městská rada, 1936. 130 s.

HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. 315 s. ISBN 978-80-7419-010-0.

CHAUER, Miroslav. Obyvatelstvo východních Čech a válka 1866. In: *Sborník pedagogické fakulty v Hradci Králové: IV. řada společenskovední*. Státní pedagogické nakladatelství, 1968, s. 179 - 192.

CHVOJKA, Aleš. ŠRÁMEK, Josef. *1866: Malá encyklopedie prusko-rakouské války: k expozici Muzea války 1866 na Chlumu*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2015. 99 s. ISBN 978-80-87686-01-0.

JAKL, Jan, Radek BALCÁREK a Pavel URBAN. *Bitva u Hradce Králové L. P. 1866: Schlacht bei Königgrätz*. 1. vyd. Hradec Králové: Gemma, 1996. 65 s.

JEDLIČKA, Otakar. *Boje v Čechách a na Moravě za války roku 1866. Díl první: Do bitvy u Králové Hradce*. 1. vyd. Pardubice: Tiskem a nákladem F. & V. Hoblík, 1883. 164 s.

JEDLIČKA, Otakar. *Boje v Čechách a na Moravě za války roku 1866. Díl třetí: Události po bitvě královéhradecké až do uzavření míru*. 1. vyd. Pardubice: Tiskem a nákladem F. & V. Hoblík, 1883. 111 s.

JIRÁSEK, Alois. *Z mých pamětí*. 2. vyd. V Praze: J. Otto, 1911. 361 s.

KOTÍK, Antonín. *Pláč koruny české: některé dokumenty jako příspěvek k dějinám prusko-rakouské války roku 1866*. 2. vyd. Praha: J. Kotík, 1919, 60 s.

KOŠŤÁL, Josef. *Moje vzpomínky na válku r. 1866*. 1. vyd. V Praze: Nákladem vlastním. Tiskem M. Brzka, 1925. 78 s.

MICHL, Karel. *Příběhy o vojně 1866: K 110. výročí velmocenského střetnutí, při kterém trpěli a umírali prostí lidé*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1976. 179 s.

MÜLLER, Helmut, Karl-Friedrich KRIEGER a Hanna VOLLRATH. *Dějiny Německa*. 2. dopl. vyd. [i. e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 609 s. ISBN 80-7106-712-1.

NERUDA, Jan. Uspořádal: Miloslav Novotný. *Válečný rok 1866*. 1. vyd. Praha: Kvasnička a Hampl, 1924. 201 s.

RAK, Jiří. *Bývali Čechové - české historické mýty a stereotypy*. 1. vyd. Jinočany: H&H, 1994. 148 s. ISBN 80-85787-73-3.

RAVIK, Slavomír. *Tam u Králového Hradce*. 1. vyd. Praha: Regia, 2001. 494 s. ISBN 80-863-6710-X.

RICHTER, Karel. *Třeba i železem a krví: prusko-rakouské války 1740-1866*. 1. vyd. Praha: Epocha, c2007. Polozapomenuté války. 496 s. ISBN 978-80-87027-29-5.

ROTH, Hieronymus. *Osmdesát dnů v pruském zajetí a bitva u Trutnova 27. června 1866*. 1. vyd. V Trutnově: Muzeum Podkrkonoší, 2011. 52 s. ISBN 978-80-903741-7-1.

ROTH, Hieronymus. *Achtzig Tage in preussischer Gefangenschaft und das Treffen bei Trautenau am 27. Juni 1866*. 3. Aufl. Trautenau: Verlag von Georg Lorenz, 1899. 67 s.

SEMOTANOVÁ, Eva. *Atlas českých dějin. 2. díl – od r. 1618*. 1. vyd. 1. dotisk. Praha: Kartografie Praha, 2004. 84 s. ISBN 80-7011-675-7.

ŠTOLBA, Josef. *Z mých pamětí: vzpomínky ze života, z divadla a z literárních styků I*. 1. vyd. V Praze: Máj, 1906. 276 s.

THIESSE, Anne-Marie. *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2007. 263 s. ISBN 978-80-7325-118-5.

URBAN, Otto. *Vzpomínka na Hradec Králové: (Drama roku 1866)*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1986. 424 s.

URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1982. 690 s.

VEBER, Václav. *Dějiny Rakouska*. 1. dopl. a aktualiz. vyd. [i. e. 4. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 754 s. ISBN 978-80-7106-564-7.

VOLF, Josef. *Vzpomínky na válku roku 1866: (zároveň průvodce po bojišti královéhradeckém): s mapkou a obrázky*. 1. vyd. V Praze: Nákladem Českomoravských podniků tiskařských a vydavatelských v Praze, 1927. 127 s.

WEISSENSTEINER, Friedrich. *Rakouští císařové: František I., Ferdinand I., František Josef I., Karel I*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2005. 213 s. ISBN 80-249-0464-0.

WONDRÁK, Eduard. *Krev smyly deště: osudy a utrpení roku 1866*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1989, 83 s.